

Friends-ohjaajien kokemukset omasta kompetenssistaan ja ohjelman toteuttamisesta

Marjo Koivula
Johanna Tiiri
Pro gradu-tutkielma
Opettajankoulutuslaitos (Turku)
Turun yliopisto
Syyskuu 2010

TURUN YLIOPISTO
Turun opettajankoulutuslaitos

KOIVULA, MARJO & TIIRI, JOHANNA: Friends-ohjaajien kokemukset omasta
kompetenssistaan ja ohjelman toteuttamisesta

Pro gradu-tutkielma, 61 sivua ja 1 liitesivu
Kasvatustiede
Syyskuu 2010

Friends-ohjaajan kompetenssia ei ole aiemmin tutkittu, vaikka sen osuus ohjelman toteutuksessa on merkittävä. Tämä tutkimus pyrki selvittämään, millaisia kokemuksia ohjaajilla itsellään on omasta kompetenssistaan ja ohjelman toteutuksesta. Ohjaajan kompetenssia lähestyttiin opettajan kompetenssin sekä sosioemotionaalisen kompetenssin näkökulmasta. Lisäksi ohjaajan kokemuksista kartoitettiin muita kompetenssia tukevia asioita, kuten opetusmateriaalin ja ohjaajakoulutuksen merkitystä.

Tutkimusmenetelmänä käytettiin teemahaastattelua. Tutkijat dokumentoivat myös Friends-ohjaajien vertaistapaamisen pääteemat saadakseen pohjatietoa haastattelun laatimisen avuksi. Tutkimusaineisto koostui länsisuomalaisista Friends-ohjaajista (n=8). Haastateltavat olivat pohjakoulutukseltaan opettajia, psykologeja tai kuraattoreita. Heidän ohjaamiskokemuksensa vaihteli yhdestä ohjauskerrasta kymmeneen.

Tulosten perusteella Friends-ohjaajan kompetenssi on laaja-alaista osaamista ja yhteistyötä edellyttävä, mutta vaikeasti määriteltävissä oleva kokonaisuus. Kuitenkin ohjaajan pedagogisista taidoista keskeisimmiksi koettiin suunnitelmallisuus, oppilaantuntemus, ryhmänhallintataidot ja motivointikyky sekä sosioemotionaalisisista taidoista joustavuus, itsetuntemus ja empatiakyky. Lisäksi ohjaajakoulutus antaa muodollisen pätevyyden ja opetusmateriaali välineen ohjelman toteuttamiseen. Myös kouluyhteisön tuki koettiin tärkeäksi ohjaajan kompetenssin ja ohjelman toteutuksen suhteen.

Tämän tutkimuksen tuloksia voidaan mahdollisesti hyödyntää esimerkiksi ohjaajakoulutuksen kehittämistyössä. Samoin ohjaajat itse voivat tarkastella omaa kompetenssiaan näiden tulosten kautta. Jatkotutkimuksissa voitaisiin keskittyä tarkemmin ohjaajan persoonalliseen identiteettiin ja tutkia kompetenssin yhteyttä ohjelman vaikuttavuuteen.

Avainsanat: Friends-ohjaaja, kompetenssi, sosioemotionaaliset taidot, pedagogiset taidot, Friends-ohjelma, tunnetaito-ohjelma

Sisällysluettelo

1 Tunnetaito-opetus koulussa.....	4
2 Friends-ohjelma.....	8
2.1 Friends-ohjelman toteutus.....	11
2.2 Friends-opetusmateriaali.....	12
2.3 Friends-ohjaajakoulutus.....	14
3 Friends-ohjaajan kompetenssi.....	15
4 Tutkimusongelmat.....	24
5 Tutkimusmenetelmät.....	25
5.1 Tutkimusjoukko ja tutkimuksen kulku.....	25
5.2 Dokumentointi.....	26
5.3 Teemahaastattelu ja sisällönanalyysi.....	27
6 Tulokset.....	32
6.1 Ohjaajien käsitykset Friends-ohjaajan kompetenssista.....	32
6.2 Ohjaajien kokemukset omasta kompetenssistaan ja ohjaustyöstään.....	34
6.3 Ohjaajien kokemukset ohjaajakoulutuksesta.....	40
6.4 Ohjaajien kokemukset opetusmateriaalista.....	42
6.5 Ohjaajien kokemukset kompetenssiaan tukevista muista kontekstitekijöistä.....	44
7 Pohdinta.....	49
Lähteet.....	62
Liitteet.....	66

1 Tunnetaito-opetus koulussa

Tunteiden rajaaminen ja määrittäminen ei ole helppoa, mutta ihmisen tulisi oppia tunnistamaan ja säätelemään tunteitaan. Tunnetaitojen oppiminen saattaa vaikuttaa itsetuntemukseen, itsetuntoon, vuorovaikutukseen, elämänhallintaan ja ongelmanratkaisukykyyn. Tunnetaidoilla tarkoitetaan yksilön kykyä tunnistaa, nimetä, ilmaista ja säädellä omia tunteitaan sekä tunnistaa toisen ihmisen tunteita. Hyvät tunnetaidot edistävät yksilöiden välistä vuorovaikutusta sekä vähentävät ihmisen sisäisiä ja ihmisten välisiä ristiriitoja. Tunnetaitojen opiskeleminen kehittää empatiaa, eli kykyä myötäelää toisen kokemuksia ja tunteita, mikä edesauttaa toimivien ihmissuhteiden muodostumista. (Kerola, Kujanpää & Kallio 2008.) Näiden taitojen hallitseminen edesauttaa yksilön selviytymistä elämässä, joten niiden oppiminen jo varhaisessa iässä olisi tärkeää. Tunnetaitoja kehittämällä voidaan estää psyykkisten ongelmien syntyminen. (Isokorpi 2004, 15.) Tunnetaitoja opettamalla voidaan siis kehittää yksilön mielen hyvinvointia ja sosiaalisia taitoja.

Yhteiskuntamme yksilökeskeisyys ja tehokkuuden vaatimus ovat heikentäneet ihmisten välistä yhteyttä toisiinsa. Perinteisesti perhettä on pidetty yksilön hyvinvointia ja terveyttä edistävänä voimavarana. Vaikeat elämäntilanteet, muutokset ja epävarmuus tulevaisuudesta aiheuttavat perheille sellaisia paineita, jotka voivat haavoittaa yksilön kehitystä. Näistä perheiden paineista suuri osa on siirtynyt opettajien ja varhaiskasvattajien kannettaviksi. (Isokorpi 2004, 140.) Myös vertaiskontaktit ovat tärkeä osa lapsen tunnetaitojen oppimista, koska ikäisiltään lapsi saa tärkeää tietoa itsestään. Lapsen tietoisuus tunteistaan edesauttaa sosiaalisten taitojen ja sosiaalisen pätevyyden kehittymistä sekä tovereiden hyväksyntää. (Kerola, Kujanpää & Kallio 2008.) Viimeaikaisten tutkimusten mukaan kuitenkin joka viidennellä suomalaisella lapsella ja nuorella on psykososiaalisia ongelmia. Mielenterveyden ongelmilla on yhteys myöhäisemmän iän riskialttiiseen terveyskäyttäytymiseen. (Pennanen & Joronen 2007.) Goleman (1997) on ollut huolissaan lasten ja nuorten tunnetaidottomuudesta. Sosiaalisten kykyjen vajavuudet ja puutteet

tunnetaidoissa aiheuttavat vakavia ongelmia. Jos lapsi ei opi tunnetaitoja omassa kodissaan, hyvin suunnatut ehkäisy- ja parannuskeinot ovat koulun mahdollisuus lapsen tunnetaitojen kehittämiseen. (Goleman 1997, 277, 281.) Yli puolet Opettaja-lehden kyselyyn vastanneista opettajista koki, että lasten ja nuorten aggressiivinen käytös on lisääntynyt paljon tai melko paljon (Honkanen, Moilanen, Taanila, Hurtig & Koivumaa-Honkanen 2010; Laaksola 2005).

Perinteisesti koulun tärkeimmäksi tehtäväksi on nähty lapsen tiedollisten ja sosiaalisten ominaisuuksien kehittäminen. Sosiaalistuminen ja maksimaalinen tietojen omaksuminen mielletään tavoiteltavina arvoina. Opetussuunnitelman perusteissa (2004) jätetään lapsen sosioemotionaaliset kehitystarpeet kuntien, koulujen ja yksittäisten opettajien omalle vastuulle. Näitä kehitystarpeita huomioidaan, mutta ne jäävät pääsääntöisesti oppiaineen tiedollisia ja taidollisia päämääriä toteuttaviksi, jolloin lapsen sisäiseen kokemismaailmaan tutustuminen ja sen tutkiminen ovat toissijaisia. (Juutilainen 2009, 245, 246, Opetussuunnitelman perusteet 2004.) Koulu olisi luonnollinen konteksti tunnetaitojen opetukseen, koska siellä lapsi harjoittaa sosiaalisia ja emotionaalisia taitojaan ikätovereidensa ympäröimänä. Koulupäivien aikana eletään arkea yhdessä opettajan ja muiden kouluyhteisön jäsenten kanssa. Tämä ympäristö voisi parhaimmillaan tukea oppilaiden kokonaisvaltaista kasvua.

Tunneosaamista opitaan arkipäivän tilanteissa, mutta sitä voidaan oppia myös koulutuksen avulla (Isokorpi 2004, 9). Koulun arkielämä vaikuttaa voimakkaasti oppilaiden tunne-elämään, minäkuvaan ja mielenterveyteen. Tunteita ei voida sulkea oppimisen ja opiskelun ulkopuolelle. Opetuksen aikana oppilas muodostaa käsityksiä itsestään, lahjoistaan, kyvyistään, luonteenpiirteistään ja asemastaan muiden oppilaiden joukossa. (Uusikylä 2006, 94.) Lapsen tulevan elämän kannalta tunteiden tunnistaminen ja niiden hallinnan oppiminen on suorastaan tärkeämpää kuin tiedollinen oppiminen tai tiedonhankkiminen, sillä uusien asioiden tehokas sisäistäminen vaatii toimivaa tunnepohjaa (Isokorpi 2004, 127). Sosioemotionaalisten taitojen kehittämiseen tähtäävillä ohjelmilla

pyritään lisäämään oppilaiden kykyä tunnistaa ja käsitellä omia tunteitaan, ymmärtää toisten tunteita sekä edistää sosiaalisten vuorovaikutus- ja ongelmanratkaisutaitojen kehittymistä. Näiden ohjelmien päämääränä on myös kehittää lasten vuorovaikutustaitoja monipuolisesti, jotta he kykenevät eettisesti oikeanlaiseen ja tehokkaaseen työskentelyyn yhdessä myös myöhemmässä elämässään. (Elias, Bruene-Butler, Blum & Schuyler 2000.)

Golemanin (1997) mukaan ei ole merkitystä, onko koulussa tunnetaitoisuuden oppitunteja, vaan tärkeää on se, *miten* näitä taitoja opetetaan. Mikään muu aine ei aseta yhtä suuria vaatimuksia opettajalle kuin tunnetaito-opetus. Aina kun opettaja reagoi yhteen oppilaaseen, parikymmentä muuta on valmiina oppimiseen. Tunnetaitokurssit eivät sovi kaikkien persoonaan, minkä vuoksi niitä ohjaamaan valikoituu tietynlaisia opettajia. Opettajan on puhuttava luontevasti tunteista; kaikki eivät halua tai osaa tehdä sitä. Tutkimuksissa on usein oltu kiinnostuneita erilaisten tunnetaito-ohjelmien vaikuttavuudesta lapsiin ja nuoriin, mutta harvoin – jos koskaan – on tutkittu ohjaajan kompetenssia tunnetaitojen opetuksessa. Ohjaajan kompetenssilla on kuitenkin valtava merkitys ohjelman toteuttamisessa. Tutkimalla ohjaajan kompetenssia voitaisiin kehittää ohjaajakoulutusta ja ohjelman toteutusta. Tunnetaitoja voidaan opettaa siis erilaisilla ohjelmilla, joista tässä tutkimuksessa keskitytään Friends-ohjelman toteutukseen. Friends-ohjelma on lapsille ja nuorille suunnattu mielen hyvinvointia edistävä sekä ahdistuneisuutta ja masennusta ennaltaehkäisevä ohjelma (Pennanen & Joronen 2007, 11). Tunnetaitojen opettaminen Friends-ohjelman avulla on koulun mahdollisuus edistää oppilaiden tervettä kehittymistä.

Tulevia ohjaajia valmennetaan tunnetaitoisuuskursseihin usein parin viikon erikoiskoulutuksella. (Goleman 1997, 331.) Friends-ohjelmassa tämä koulutus kestää yhden päivän. Tutkimuksen mukaan noin kolmasosa opettajista vastustaa ajatusta tunnetaitokurssien ohjaajakoulutukseen joutumisesta, mutta vuoden opettamisen jälkeen yli 90 prosenttia on tyytyväisiä kursseihin ja haluaa vetää niitä seuraavanakin vuonna. (Goleman 1997, 331, 332.) Tässä

tutkimuksessa pyritään selvittämään Friends-ohjaajien kokemuksia omasta kompetenssistaan eli pätevydestään ja heidän ajatuksiaan laajemmin Friends-ohjaajan kompetenssista. Lisäksi tarkastellaan heidän kokemuksiaan ohjelman toteutuksesta, ohjaajakoulutuksesta sekä siitä, miten opetusmateriaali tukee ohjaamista. Koska tunnetaito-ohjelmien ohjaajan kompetenssia ei suoranaisesti ole tutkittu, aihetta lähestytään tarkastelemalla opettajan kompetenssin ja sosiaalisen sekä emotionaalisen kompetenssin käsitteitä.

2 Friends-ohjelma

Tunnetaitojen opettamiseen tähtääviä opetusohjelmia koulujen käyttöön on kehitetty useita. Friends-ohjelma pyrkii opettamaan lapsille erilaisten tunnetilojen tunnistamista ja käsittelyä sekä erilaisia ongelmanratkaisukeinoja. Lapsen minäkuvan ja minäpystyvyyden vahvistaminen ovat tärkeä osa ohjelman tavoitteita. Oppituntien aikana harjoitellaan rentoutumista ja itsensä palkitsemista. Nämä tavoitteet muodostavat koko ohjelman viitekehyksen. (Barrett 2004a, 21–105.) Friends on Australiassa kehitetty mielenterveyden edistämishjelma, jonka on todettu ehkäisevän tehokkaasti lapsuusiän ahdistuneisuutta ja masentuneisuutta – myös Euroopassa. Näiden euroopassa toteutettujen tutkimusten perusteella lasten ahdistuneisuus oli vähentynyt selvästi. Ohjelman läpikäyneistä lapsista suurimmalla osalla (75 %) ahdistuneisuuden todettiin vähentyneen. Lisäksi lasten itsetunto ja sosiaalinen kompetenssi olivat parantuneet. (Stallard, Simpson, Anderson, Hibbert & Osborn 2007; Essau, Conradt & Ederer 2004; Muris & Mayer 2000.)

Friends-ohjelma on ainoa Maailman terveysjärjestön (WHO) tunnustama ahdistuneisuuden ja masentuneisuuden ehkäisyohjelma (Pennanen & Joronen 2007, 11.) Friends-ohjelma on suunniteltu toteutettavaksi samanikäisistä osallistujista koostuvassa ryhmässä. Friends-ohjelmasta on kehitetty kolme eri ikäkaudelle sopivaa versiota. Fun Friends on suunnattu 4–7-vuotiaille, mutta sitä ei ole vielä suomennettu. Lasten Friends-ohjelma on tarkoitettu 9–12-vuotiaille ja sitä on käytetty Suomessa vuodesta 2006. Nuorten Friends on suunnattu 13–16-vuotiaille ja sen käyttö Suomessa on aloitettu keväällä 2008. (Barrett, P. 2009a; Barrett, P. 2009b.)

Friends-ohjelman toimintaperiaate perustuu vertaisoppimisen ja kokemuksellisen oppimisen malleihin. Friends-ohjelmassa vertaisoppimisella tarkoitetaan, että opittavia taitoja harjoitellaan samanikäisistä osallistujista koostuvassa ryhmässä turvallisessa ympäristössä. Vertaisoppimisella on tärkeä merkitys, koska ihmiset oppivat parhaiten havainnoimalla ja auttamalla toisiaan. Suurin osa Friendsin toiminnasta perustuu kokemukselliseen oppimiseen.

Ohjelman ohjaajan tulisi rohkaista oppilaita oppimaan uusista kokemuksista pohjaten menneisiin kokemuksiinsa. Ajattelumallina tulisi olla myös se, että muiden ryhmän jäsenten kokemuksista voidaan oppia ja saada arvokasta tietoa. Tämän oppimisenäkemyksen tarkoituksena on lisätä osallistujien keskinäistä luottamusta ja heidän itsevarmuuttaan. (Barrett 2004a, 7–8.)

Suomessa Friendsin kouluttajaorganisaationa ja materiaalin tuottajana toimii Aseman Lapset ry. Friends-ohjelma rakentuu kymmenestä oppitunnista ja kahdesta kertaustunnista, joita ohjaa ohjelman käyttöön koulutettu henkilö, esimerkiksi luokanopettaja. Oppituntien aikana keskustellaan ja tehdään harjoituksia, joiden avulla annetaan keinoja selviytyä arkipäivän hankalista tilanteista. Tapaamisten välillä oppilaat tekevät kotitehtäviä Friends-työkirjasta. Kotiväelle järjestetään vanhempainiltoja, joissa kerrotaan ohjelman sisällöistä ja kannustetaan vanhempia osallistumaan ohjelmaan kuuluvien kotitehtävien tekemiseen lastensa kanssa. (Aseman lapset – Friends 2008.)

Friends-ohjelman taustalla on kognitiivis-behavioraalinen toimintamalli. Ohjelmassa opetettavat taidot voidaan jakaa kolmeen alueeseen, kognitiivisiin, fysiologisiin ja oppimisen prosesseihin. Näiden prosessien on todettu olevan yhteydessä ahdistuneisuuden kehittymisen, jatkumisen ja kokemisen kanssa. Kognitiivisissa taidoissa ohjelmassa keskitytään positiivisen sisäisen puheen harjoitteluun ja itsensä palkitsemiseen. Ahdistuneilla lapsilla on yleensä negatiivista sisäistä puhetta suhteessa itseensä ja tuleviin tapahtumiin. Ohjelmassa sisäistä puhetta kuvataan punaisin eli negatiivisin ajatuksin ja vihrein eli positiivisin ajatuksin. Ajattelun, tunteiden ja käyttäytymisen välisen yhteyden ymmärtäminen edesauttaa oppilaan selviytymistaitojen kehittymistä. Itsensä palkitsemisen harjoittelu opettaa lapsia arvioimaan itseään ja saavutuksiaan realistisemmin ja iloitsemaan jo osa-saavutuksistaikin täydellisyydentavoittelun sijaan. (Barrett 2004a, 4–8.)

Fysiologisiin prosesseihin liittyvät kehon antamat vihjeet, joiden tiedostamista ohjelman avulla harjoitellaan. Fyysisten oireiden tunnistaminen on tärkeää

ahdistuneisuuden ehkäisemiseksi, koska ahdistuneet lapset tuntevat usein kireyttä eivätkä osaa rentoutua. Säännöllinen lihasten rentouttamisen ja jännittämisen harjoittelu opettaa lapset tunnistamaan, milloin he ovat jännittyneitä ja näin he oppivat myös käyttämään rentoutumisharjoituksia hyväkseen. Ohjelmassa oppimisprosesseihin liitetään ongelmanratkaisutaidot, altistuminen ja palkitsemismenetelmät. Ohjelma opettaa kuusikohtaisen ongelmanratkaisumenetelmän, jonka avulla opitaan selviämään ongelmista, jotka usein ahdistuneilla lapsilla tuntuvat ylitsepääsemättömiltä. Altistumismenetelmässä pyritään löytämään pieniä, saavutettavissa olevia päämääriä pelottavan tai ahdistavan asian kohtaamiseksi. Friends-ohjelma kannustaa oppilaita palkitsemaan itseään pienten osatavoitteiden saavuttamisesta esimerkiksi selviytymissuunnitelmaa noudatettaessa. (Barrett 2004a, 6–7.)

Friends-ohjelman vaikuttavuutta on tutkittu paljon ja tulokset ovat olleet hyviä. Ohjelmaa on esimerkiksi käytetty lievästi tai kohtalaisesti ahdistuneille ja masentuneille lapsille. Myös vanhemmille on järjestetty omia tapaamisia. Friends-ohjelmaa on tutkittu australialaisilla, eurooppalaisilla ja aasialaisilla lapsilla intervention alku- ja loppumittauksilla, jotka osoittavat ohjelmalla olevan vaikuttavuutta. Interventoryhmän oppilaista 69 % ja vertailuryhmän oppilaista vain 6 % oli päässyt eroon ahdistuneisuushäiriöstä. Näiden myönteisten vaikutusten on todettu olevan myös pitkäkestoisia kahden vuoden seurannan perusteella. (Dadds, Holland, Laurens, Mullins, Barrett & Spence 1999; Shortt, Barrett & Fox 2001.) Kolmen vuoden pitkäaikaistutkimuksen mukaan Friends-ohjelmaa käyttäneillä kuudennen ja yhdeksännen luokan oppilailla oli pienempi riski sairastua ahdistukseen ja masennukseen kuin vertailuryhmällä. Tilannetta seurattiin vuoden välein kolmen vuoden ajan. Ero interventio- ja vertailuryhmän välillä kasvoi kolmen vuoden aikana siten, että viimeisessä mittauksessa interventoryhmän riski sairastua oli 12% ja vertailuryhmän 31%. (Barrett, Farrell, Ollendick & Dadds 2006.) Myös Bernsteinin, Laynen, Eganin ja Tennisonin (2005) mukaan 7–11-vuotiaiden ahdistus- ja masennusoireet

vähenevät interventioryhmässä toisin kuin vertailuryhmässä (Bernstein, Layne, Egan & Tennison 2005).

2.1 Friends-ohjelman toteutus

Ohjelmaa voidaan toteuttaa ennaltaehkäisevänä koko luokalle tai tietyn ikäluokan kaikille luokille, jolloin oppilaiden leimaantuminen vältetään ja vertaisoppiminen mahdollistuu. Friends-ohjelmaa voidaan käyttää myös seulotussa ryhmässä tai yksilö- ja ryhmäterapiassa. (Barrett, P. 2009a; Barrett 2004a, 13.) Tällöin ryhmänohjaajalta vaaditaan erityistä ammattitaitoa ja pienryhmän vetämiseen sopivaa koulutusta. Käytettäessä Friends-ohjelmaa pienryhmässä lasten osallistumiseen tarvitaan yleensä vanhempien lupa ja heille kannattaa järjestää vanhempaintapaamisia, jotta he voivat tukea lapsiaan parhaalla mahdollisella tavalla. (Barrett 2004a, 13.)

Friends-ohjelma koostuu kymmenestä oppitunnista ja kahdesta myöhemmin järjestettävästä kertaustunnista. Oppitunnit on suunniteltu pidettäväksi kerran viikossa ja jokaiselta oppitunnilta oppilaat saavat kotitehtäviä, joita on tarkoitus tehdä yhdessä vanhempien kanssa. Vanhempien osallistumista ohjelman toteuttamisessa pidetään erittäin tärkeänä ja heille tulisi pitää oma vanhempainilta, jossa heidät perehdytetään Friends-ohjelman periaatteisiin. (Barrett, P. 2009b.) Koulussa järjestettävä Friends-ohjelma sisältää kaksi ohjattua vanhempien tapaamista, joihin on valmis ohjelmarunko ryhmänohjaajan oppaassa. (Barrett 2004a, 15, 175–191). Ohjaajan tehtävänä on rohkaista vanhempia keskustelemaan lastensa kanssa monenlaisista asioista ja kannustamaan heitä myönteiseen ajatteluun. Vanhemmille tulisi välittää tieto siitä, että he ovat tärkeitä roolimalleja lapsilleen. (Barrett, P. 2009b.)

Ohjelmaa suositellaan toteutettavaksi yhden lukukauden aikana, jolloin viikossa pidetään 1–2 oppituntia. Lisäksi olisi tärkeää, että samaakin tuntia voidaan

toistaa, jotta ujoimmatkin oppilaat uskaltavat mukaan keskusteluun. Koska koulussa ryhmät ovat suuria, on suositeltavaa, että ryhmänohjaajia on useampi kuin yksi. Ryhmänohjaajan oppaassa annetaan yksityiskohtaiset ohjeet Friends-ohjaajalle jokaisen oppitunnin sisältöön tutustumisesta ja ennaltavalmistautumisesta. Tunnin tavoitteet, toimintasuunnitelma, tarvittavat materiaalit ja tärkeimmät opittavat asiat on esitelty jokaiselle tunnille erikseen. Friends-oppituntien toteutusta voidaan helpottaa jakamalla oppilaat noin neljän hengen ryhmiin, joiden kokoonpanoa vaihdellaan esimerkiksi viikottain. Kolmen hengen ryhmiä ei suositella, koska niissä saattaa ilmetä klikkejä. Pienryhmätyöskentely on kuitenkin oppilaille turvallisempi tapa jakaa asioita kuin koko luokan kanssa keskustellessa. (Barrett 2004a, 10–11, 17.)

Ryhmänohjaajan tehtäviin kuuluu itseluottamuksen valaminen oppilaisiin. Jokainen oppilas saa oman työkirjan, johon voi kirjoittaa omia ajatuksiaan ja henkilökohtaisia asioitaan. Oppilaita kannustetaan kirjoittamaan omia ajatuksiaan, mutta heitä ei pidä pakottaa kertomaan tuntemuksistaan koko luokan läsnäollessa, mikäli he eivät itse sitä halua. Ohjaajan tulee korostaa oppilaille sitä, että hyvin henkilökohtaisista ajatuksista ja tunteista voidaan keskustella yksityisemmällä ja luottamuksellisemmalla tasolla jonkin koulun henkilökunnan jäsenen kanssa kahden kesken. Ohjaajan tulisi kannustaa ja motivoida oppilaita positiivisilla kommentteilla toivottavasta käytöksestä. Lisäksi ohjaajan kyky empatiaan ja uskallus kertoa omista kurssin sisältöön liittyvistä kokemuksistaan ovat tärkeitä ohjelman tavoitteiden saavuttamiseksi. Ohjaajan tulee pyrkiä edistämään empatiaa myös ryhmän jäsenten välillä. (Barrett 2004a, 11, 15–16.)

2.2 Friends-opetusmateriaali

Friends – ryhmänohjaajan opas antaa työkirjan jokaiselle oppitunnille tavoitteet. Työkirjassa ohjelman alkuvaiheen tavoitteena on ryhmäytyä, aloittaa tunteiden tunnistaminen ja tutustua Friends-ohjelman sisältöihin. Lisäksi osallistujat

perehdytetään tunne-käsitteeseen ja siihen, että tunteet ja ajatukset vaikuttavat käyttäytymiseen. (Barrett 2004a, 21–37.) Ohjelman aikana käydään läpi Friends-taidot (Barrett 2004b, 16–69):

Fiilikset

Rentoutuminen

Itse osaan ja voin vaikuttaa olooni

Etsi ratkaisuja askel askeleelta

Nyt on palkinnon aika

Duunaa harjoituksia

Sinut itsesi kanssa – pysy rauhallisena

Friends-ohjelman alkuosassa harjoitellaan omien ja toisten tunteiden tunnistamista, nimeämistä, säätelyä ja ongelmanratkaisutaitoja. Oppilaat harjoittelevat hermostumisen ja jännittämisen merkkien tunnistamista omasta kehostaan sekä rentoutumista. Tavoitteena on ymmärtää sisäisen puheen käsite sekä tunteiden ja ajatusten yhteys käyttäytymiseen. Tunteiden tiedostaminen, negatiivisten ajatusten muuttaminen positiivisiksi ja ongelmanratkaisusuunnitelman laatiminen kuuluvat olennaisesti kirjan sisältöihin. Palkitsemisoppitunnin tavoitteena on ymmärtää, että tärkeintä ei ole menestys, vaan menestymisen eteen tehty työ. Kirjassa on myös itseluottamusta ja rohkeutta kehittäviä harjoituksia sekä opittujen taitojen yhdistämiseen ja niiden hyödyntämiseen suuntaavia tehtäviä. (Barrett 2004b, 1–69.)

Kirjan loppuosassa on kertausjakso, jonka tavoitteena on vahvistaa menetelmiä, joiden avulla lapset voivat ylläpitää oppimiaan taitoja ja oppia ymmärtämään, että Friends-ongelmanratkaisusuunnitelmaa voidaan käyttää kaikkiin eteentuleviin ongelmiin. Kertausoppitunneilla palautetaan mieleen Friends-taidot ja tuetaan ohjelman soveltamista tosielämän tilanteisiin. Lisäksi harjoitellaan löytämään vaihtoehtoisia toimintatapoja, mikäli Friends-ohjelman toteuttamisessa ilmenee ongelmia. (Barrett 2004b, 70–83.)

2.3 Friends-ohjaajakoulutus

Friends-ohjaajana voi toimia ainoastaan sellainen henkilö, joka on käynyt Friends-ohjaajakoulutuksen. Sopivaksi pohjakoulutukseksi on määritelty koulukuraattorin, opinto-ohjaajan, opettajan, sosiaalityöntekijän, terveydenhoitajan ja psykiatrisen sairaanhoitajan ammatit sekä muut terveysalan ammattilaiset. Ryhmänohjaajan tulee olla tutustunut ohjaajakoulutuksessa läpikäytyihin periaatteisiin, taitoihin ja menetelmiin. (Barrett 2004a, 9.) Friends-ohjelman ohjaajana toimiminen edellyttää sopivan pohjakoulutuksen lisäksi siis Friends-ohjaajakoulutuksen käymistä. Koulutus on yhden päivän mittainen eli noin kahdeksan tuntia. Sen aikana käsitellään koululaisen mielenterveyttä sekä tutustutaan tarkemmin Friends-ohjelmaan ja sen toteutukseen. Myös ohjelman taustasta, historiasta ja teoreettisista perusteista kerrotaan lyhyesti. Päivän aikana läpikäydään Friends-ohjelman oppitunnit sisältöineen sekä jaetaan kokemuksia ja vinkkejä ohjelman toteutukseen. Ohjaajat saavat itse tehdä muutaman ohjelmaan kuuluvan konkreettisen harjoituksen kouluttajan johdolla. (Barrett 2009b.)

Koulutuksen aikana käsitellään mielenterveyttä suojaavia ja haavoittavia tekijöitä. Suojaaviksi tekijöiksi on nimetty esimerkiksi myönteiset varhaiset ihmissuhteet, itsetunto, vuorovaikutustaidot ja sosiaalinen tuki. Mielenterveyttä haavoittaviksi tekijöiksi mainitaan muun muassa erot ja menetykset, psyykkiset häiriöt perheessä ja kiusaaminen. Ohjaajat perehdytetään yleisimpiin lasten mielenterveyden häiriöihin kuten ahdistuneisuuteen, masennukseen, käytös-uhmakkuus-, tarkkaavuus- ja syömishäiriöihin sekä perheiden moniongelmaisuuteen ja lasten tunne-elämän häiriöihin. Suurimmat terveystulokset koululaisilla liittyvätkin useimmin mielenterveyteen. Ohjaajille kerrotaan ahdistuneisuuden ja masennuksen tuntomerkkejä, jotta he osaisivat reagoida oppilaan oireisiin ja ohjata tarvittaessa ammatti-ihmisen luo. (Barrett 2009a.)

3 Friends-ohjaajan kompetenssi

Muodollisen pätevyyden Friends-ohjaajaksi saa osallistumalla yhden päivän mittaiseen ohjaajakoulutukseen, jossa ohjaaja saa teorian lisäksi myös käytännön tietoa. Kuitenkin on huomattava, että henkilöllä voi olla tietyn tehtävän suorittamiseen vaadittu koulutus (*kvalifikaatio*), mutta hänellä ei ole riittävää pätevyyttä (*kompetenssi*). Toisaalta henkilö voi olla kompetentti, vaikka hänellä ei olisi muodollista pätevyyttä. (Luukkainen 2005, 43.) Kompetenssi (*competence, competency*) käsitteenä tarkoittaa pätevyyttä ja kelpoisuutta. Pätevyys koskee joko osaamista tai muodollista toimivaltaa. Ammatillinen kompetenssi on moniulotteinen, jatkuvasti kehittyvä käsite, ja näin ollen sitä on vaikea määritellä. (Ruohotie & Grimmet 1996, 82.)

Pedagogista työtä pidetään laaja-alaisena sosiaalisena ja yhteisöllisenä ammattina. Tutkimuksissa on kiinnitetty paljon huomiota opettajan kykyyn luoda avoin ja toimiva keskustelukulttuuri niin oppilaiden kuin työyhteisön aikuisten jäsentenkin kanssa. (Laes 2001, 236; Seppälä 1999.) Tunnetaito-ohjelman ohjaamisen voisi myös ajatella edellyttävän laajoja työelämän taitoja sekä kykyä toimia yhteisönsä vuorovaikutussuhteiden edistäjänä. Kompetenssia tutkittaessa on todettu, että ekspertit hahmottavat ongelmat laaja-alaisempina kuin noviisit ja he myös prosessoivat ongelmia syvällisemmin. Eksperteillä on hyvät itsesäätelytaidot ja heillä on kokemuksesta syntynyt intuitiivinen ote ja hiljaista tietoa sekä mahdollisuus joustavaan toimintaan tilanteesta riippuen (Tynjälä 2006, 102).

Friends-ohjaajan kompetenssia ei ole aiemmissa tutkimuksissa määritelty eikä tutkittu, joten tässä tutkimuksessa perehdyttiin opettajan kompetenssin ja sosioemotionaalisen kompetenssin määritelmiin. Tynjälä (2006) onkin selvittänyt asiantuntijuuden muodostumista eri tutkimusten perusteella, joista hän on soveltanut tekemäänsä jaottelua opettajan kompetenssiin. Opettajan kompetenssin pohjana on *formaalinen teoreettinen tieto*, joka voidaan jakaa substanssietoon ja kasvatustieteelliseen tietoon. Toisena määrittävänä tekijänä on *käytännöllinen ja kokemuksellinen tieto*, joka muotoutuu

kokemuksen myötä. Opetustaito, oppilaantuntemus ja oppimisen ohjaamisen taito ovat opettajan työssä keskeisessä asemassa. *Itsesäätelytieto* on kolmas osa-alue opettajan kompetenssissa, ja se sisältää metakognitiiviset taidot ja reflektiivisyyden. Näiden taitojen merkitys on erittäin tärkeää ammatissa, jossa oppilaita tulisi ohjata tunteiden hallintaan. Nämä eksperttiyden komponentit eivät ole erillisiä, vaan ne kytkeytyvät toisiinsa opettajan joustavaksi toimintaperustaksi. Ekspertin ei tarvitse työtehtävänsä äärellä miettiä, minkä teorian pohjalta tulisi toimia, vaan hän pystyy toimimaan joustavasti ja intuitiivisesti. Kompetentti opettaja ohjaa yhtäaikaisesti omaa toimintaansa, pohtii ongelmatilanteita ja tarvittaessa muuttaa strategioitaan. (Tynjälä 2006, 105-107.)

Wang (1980) on määritellyt joustavan opettajan kompetenssin käsitteen ja sille neljä aspektia. Hän on jaotellut opettajan kompetenssin seuraavasti: 1) opettajan kyky arvioida oppilaiden tiedon/taidon taso suhteessa opetettavaan asiaan ja seurata heidän oppimisprosessin kulkua, 2) opettajan oma aineenhallinta ja oleellisten aiheiden valinta, 3) tavoitteita palvelevien opetusmenetelmien valinta ja 4) luokanhallinta (Vogt & Rogalla 2009; Wang 1980) Kompetentti opettaja osaa vaatia ja ylläpitää työrauhaa sekä yhteisten sääntöjen noudattamista. Hän saa aikaan positiivisen luokkahengen, jolloin luokkaan kuulumisen on oppilaille ilon aihe. Lisäksi opettajan tulisi huomata oppilaiden vaikeudet sekä oppimisen että henkilökohtaisen elämän alueilla. (Uusikylä 2006, 83, 85.) Kompetentin opettajan johtamassa ryhmässä kaikilla oppilailla on mahdollisuus osallistua luokan toimintaan ja kehittyä omissa taidoissaan. Nämä pedagogiset taidot voisi liittää lähes kaikkeen ohjaamistyöhön. Friends-ohjaajan työssä kyky arvioida omaa ja oppilaiden tieto- tai taitotasoa, oleellisen opetusmateriaalin ja -menetelmän valinta sekä ryhmänhallintataidot kertovat ohjaajan kompetenssista.

Opettamisen pääasialliset tavoitteet saavutetaan vuorovaikutuksen avulla, kasvokkaskontakteissa (Laes 2001, 236; Gerlander & Takala 2000). Manningin ja Paynen (1993) mukaan opettaja on työpäivänsä aikana tuhat kertaa

kasvokkai-kontaktissa oppilaiden kanssa ja tekee päätöksen kerran kahdessa minuutissa, päivän aikana jopa satoja (Laes 2001, 236; Manning & Payne 1993). Tämän perusteella voi päätellä opettajan kompetenssin sisältävän vuorovaikutustaitoja. Laes (2001) käsittelee opettajuutta psykologin näkökulmasta. Nykyaikana koulua koskevissa keskusteluissa ihmistuntemusta pidetään yhtenä opettajan kompetenssin tärkeimmistä osa-alueista. Tämä näkemys on korostunut, koska lapset ja nuoret voivat huonosti yhteiskunnassamme. Useasti opettajan työssä kasvatukselliset seikat menevät opettamisen edelle. (Laes 2001, 255.) Kuten Isokorpikin (2004, 127) on todennut, toimiva tunnepohja on edellytys syvälliselle oppimiselle. Opettajan toiminnassa tulisi korostua ihmisläheisyys tiedollisten asioiden liiallisen arvostamisen sijaan.

Friends-ohjaajan työhön liittyy monipuolista tunteiden käsittelyä ja ryhmän kanssa toimimista, joten erityisesti tällaisessa pedagogisessa työssä sosioemotionaalisten taitojen merkitys korostuu. Yksi määritelmä kompetenttin opettajan ominaisuuksista sisältää kolme kategoriaa: 1) joustavuuden (*flexibility*), 2) herkkyden (*sensitivity*) ja 3) vastavuoroisuuden (*responsiveness*). Joustavuudella tarkoitetaan esimerkiksi kykyä mukautua toisen luonteenpiirteitä ja tarpeita vastaavasti. Herkkyydellä tarkoitetaan kykyä aistia ja vastata muutoksiin oppilaan ajattelussa, motivaatiossa, tunteissa ja mielialassa. Vastavuoroisuudella kuvataan kykyä reagoida johdonmukaisesti ja nopeasti oppilaan kognitiivisiin saavutuksiin, motivaatioon ja sosiaaliseen kanssakäymiseen. (Salonen, Vauras & Efklides 2005.) Nämä ominaisuudet, joustavuus, herkkyys ja vastavuoroisuus, kuvaavat sosioemotionaalisesti taitavan henkilön peruspiirteitä, joten myös Friends-ohjaajalle tällaiset ominaisuudet voisivat olla eduksi.

Nikkanen ja Syrjälä (2006) ovat tarkastelleet pro gradu -tutkielmassaan tunteita luokanopettajan työssä. Heidän tutkimuksensa perusteella voidaan sanoa, että tunteet ovat mukana jokaisen luokanopettajan työssä muodossa tai toisessa. Tunneskaala vaihteli äärimmäisen mielihyvän tunteista äärimmäistä tuskaa

tuottaviin tunteisiin. Tunteiden tiedostaminen on opettajalle tärkeää, jotta hän pystyisi reflektoimaan omaa toimintaansa ja säätelemään tunteitaan. Jotta opettaja pystyisi kohtelemaan oppilaitaan tasapuolisesti ja opettamaan oman esimerkkinsä kautta oppilaille tunneälyn ja tunnesäätelyn taitoja, täytyy hänen itse tiedostaa omat tunteensa. Opettaakseen tunnetaitoja opettajan täytyy hallita ne myös itse. (Nikkanen & Syrjälä 2006, 83.) Opettaja, joka kykenee arvioimaan omaa toimintaansa, luo myös oppilaille edellytyksiä itsearviointiin (Korkeakoski 2004, 175). Tällainen omien tunteiden tiedostaminen ja oman toiminnan arviointi ovat keskeistä Friends-ohjaajan sosioemotionaalisen kompetenssin kehittämisessä.

Vain avoimena, ymmärtävänä ja emotionaalisesti herkkänä ihmisen on mahdollista luoda psyykinen yhteys toiseen ihmiseen. Tunnetilojen jakaminen on edellytys yksilön itsen ja toisten ymmärtämiselle sekä tunteiden säätelyn oppimiselle. Jos lapsen aiemmissa vuorovaikutussuhteissa on ollut puutteita, voi pedagogisella suhteella olla valtava korjaava vaikutus ymmärretyksi tulemisen ja itsensä ylittämisen kokemuksissa. Samalla se voi toimia ensiarvoisena lapsen mielen rakentumista tukevana ja emotionaalisia kehitysviivästymiä ehkäisevänä suhteena. Juutilainen (2009) on luonut *pedagogisen kiintymyksen* käsitteen, joka kuvaa pedagogiselle suhteelle välttämätöntä peruspiirrettä. Tämän tulisi vahvistaa lapsen luontaista halua oppia, rohkaista uusiin ponnisteluihin sekä antaa lohtua oppimisen vaikeissa hetkissä ja pettymyksissä. Pedagoginen kiintymys edellyttää opettajalta sellaista minäkäsitystä ja ammatti-identiteettiä, jossa hän reflektoi itseään realistisesti vailla itsepetosta tai toiveajattelua. Lisäksi se ilmenee tahtona ja taitona toimia lapsen hyväksi sekä koskettaa hänen elämismaailmaansa. (Juutilainen 2009, 252, 260–261.) Hyvän opettajan katsotaan suhtautuvan oppilaisiinsa hyväksyvästi ja ymmärtäväisesti sekä kohtaavan oppilaansa ihmisinä. Hän on herkkä huomaamaan oppilaiden vaikeuksia sekä oppimisen että henkilökohtaisen elämän alueilla. Hyvä opettaja pystyy luomaan oppilaille tunteen että hän välittää, ja haluaa auttaa heitä. (Uusikylä 2006, 71, 83.)

Pedagoginen kiintymys on vetäytymistä mutta läsnäoloa, avoimuutta lapsen kokemuksille mutta ohjaamista oikeaan, johdonmukaisuutta mutta pedagogista improvisaatiokykyä. Siihen kuuluu huolehtiminen, hienovarainen vaikuttaminen, oikeudenmukaisuus, luottamus ja realistinen lapsen ihailu. Toimivan pedagogisen suhteen syntymiseen lapsi tarvitsee luotettavan, hyväntahtoisen ja lasta arvostavan persoonan opettajakseen. Opettajan ja terapeutin työtä voidaan jossain määrin verrata toisiinsa. Keskeinen ero on kuitenkin siinä, että terapeutin työ keskittyy pitkälti olemassa olevien psyykkisten ongelmien ja häiriöiden hoitamiseen, kun taas opettajan työ voi olla parhaimmillaan psykologista tietoa hyödyntävää ja näin lapsen psyykkisiä ongelmia ennalta ehkäisevää kahden ihmisen kohtaamista. (Juutilainen 2009, 261–263.) Pedagogisen kiintymyksen käsite sisältää aineksia sekä pedagogisista että sosioemotionaalisista taidoista. Tässä tutkimuksessa pedagogisilla taidoilla tarkoitetaan kykyä reflektoida omaa työtään ja suunnitella opetusta huomioiden oppilaiden tarpeet. Lisäksi pedagogisiin taitoihin sisältyvät oppilaantuntemus, joustavuus, motivointikyky ja ryhmänhallintataidot.

Pyrittäessä ymmärtämään Friends-ohjaajan kompetenssin muodostumista tarkasteltiin pedagogisen osaamisen lisäksi sosiaalista ja emotionaalista osaamista. Sosiaalisella kompetenssilla tarkoitetaan pätevyyttä sosiaalisessa toiminnassa. Salmivallin (2005) mukaan sosiaalinen kompetenssi voidaan jakaa viiteen toinen toisiinsa linkittyvään näkökulmaan: 1) *sosiaalisiin taitoihin*, 2) *kognitiivisiin prosesseihin*, 3) *emootioihin ja niiden säätelyyn*, 4) *motivatiionaaliseen näkökulmaan* ja 5) *kontekstuaaliseen näkökulmaan*. Sosiaaliset taidot pitävät sisällään käyttäytymisen ja käyttäytymisen oppimisen suhteessa muihin ihmisiin. Kognitiiviset prosessit ohjaavat yksilön käyttäytymistä ja sosiaalisen informaation prosessointia. Emootiot ja niiden säätely on merkittävä osa sosiaalisen tiedon käsittelyä. Motivatiionaalinen näkökulma tarkastelee sitä, mitä yksilö tavoittelee, ja mikä on hänelle tärkeää. Kontekstuaalinen näkökulma tarkastelee ryhmän dynamiikkaa ja sen vaikutusta yksilön käyttäytymiseen ja asemaan ryhmässä. (Salmivalli 2005, 71–75.)

Sosiaalinen kompetenssi ja emotionaalinen kompetenssi ovat kiinteästi toisiinsa yhteydessä olevia käsitteitä. Boyatzis, Goleman ja Rhee (2000) esittelevät emotionaalisen kompetenssin käsitteen. Se muodostuu viidestä osa-alueesta, joita ovat: 1) itsetuntemus (*self-awareness*), 2) itsesäätely (*self-regulation*), 3) motivaatio (*motivation*), 4) empatia (*empathy*) ja 5) sosiaaliset taidot (*social skills*). Itsetuntemukseen sisältyy emotionaalinen tietoisuus, itsearviointi ja itseluottamus. Itsesäätely koostuu pyrkimyksistä itsehillintään, luotettavuuteen, tunnollisuuteen sekä sopeutumis- ja uudistumiskyvyistä. Motivaatioon kuuluu tehtäväsuuntautuneisuus, sitoutuneisuus, oma-aloitteisuus ja optimisismi. Empatia sisältää toisten ymmärtämisen, huomioimisen sekä erilaisuuden hyödyntämisen. Sosiaaliset taidot kattavat kommunikointi-, ongelmanratkaisu-, johtamis- ja yhteistyötaidot sekä muutoksensietokyvyn. (Boyatzis et al 2000.)

Emotionaalinen kompetenssi sisältää siis sosiaalisen kompetenssin aineksia ja päinvastoin. Sosiaalisen kompetenssin käsite sisältää emootiot ja niiden säätelyn, kun taas emotionaalinen kompetenssi käsittää sosiaaliset taidot. Tässä tutkimuksessa käytetäänkin sosioemotionaalisten taitojen käsitettä, joka muodostuu edellä esitellyistä sosiaalisen ja emotionaalisen kompetenssin käsitteistä sekä pedagogisen kiintymyksen ominaisuuksista. Sosioemotionaaliset taidot sisältävät siis itsetuntemuksen, tunteet ja niiden säätelyn, vuorovaikutustaidot, motivaation ja empatiakyvyn. Tässä tutkimuksessa sekä pedagogiset että sosioemotionaaliset taidot muodostavat Friends-ohjaajan kompetenssin keskeiset osa-alueet. Heikkisen (2002, 284–285) määrittelemänä ammatillinen identiteetti jakautuu persoonalliseen ja kollektiiviseen identiteettiin. Tämä määritelmä voisi kuvastaa Friends-ohjaajan ammatillista identiteettiä, jossa sekä ohjaajan persoonallisilla ominaisuuksilla että roolilla kouluyhteisössä on merkitystä ohjelman toteutumisen kannalta.

Friends-ohjelman toteuttamisessa pelkästään ohjaajan henkilökohtaiset ominaisuudet eivät ehkä riitä takaamaan onnistunutta lopputulosta, vaan tässä tutkimuksessa asiaa tarkasteltiin huomioiden myös ohjelman toteuttamisen kontekstitekijät. Friends-ohjaajan kompetenssissa **ohjaajakoulutus** luo

perustan, jota ilman ohjaaja ei voi toimia Friends-ohjaajana. Jokainen ohjaaja poimii kuitenkin itselleen merkitykselliset aiheet koulutuksesta ja valitsee omat toimintatapansa. Ohjelman runsaasta **opetusmateriaalista** ohjaajan täytyy valita ja soveltaa mielestään relevantteja tehtäviä ja työskentelytapoja. Friends-ohjaajan kompetenssin kehittämisessä ja ohjelman toteutuksessa kontekstitekijöillä, kuten kouluyhteisöllä ja ohjaajan tukiverkostolla on merkitystä. **Kouluyhteisön** edustamia arvoja ja asenteita pidetään perustana sosioemotionaalisten taitojen opettamiselle. Esimerkiksi rehtorin tunnetaitokoulutuksen on todettu olevan yhteydessä henkilökunnan sosiaaliseen vuorovaikutukseen ja koulun ilmapiiriin (Goleman 2006). Myös sillä voisi ajatella olevan merkitystä ohjelman toteutukselle, miten ohjaaja itse toimii kouluyhteisön jäsenenä.

Samassa kouluyhteisössä on mahdollisesti useitakin Friends-ohjaajia, jotka voivat tehdä yhteistyötä keskenään. Tutkimusten mukaan parityöskentely edistää opettajan ammatillista kehitystä, koska siinä voidaan jakaa opettamiseen liittyviä asioita, reflektoida ja ratkaista ongelmia yhdessä (Zwart, Wubbels, Bolhuis & Bergen 2008). Ohjaajan **tukiverkoston** voi siis kuulua toinen ohjaaja samassa kouluyhteisössä tai vertaistapaamisissa kohdattu Friends-ohjaaja. Ohjaaja voi myös ohjelman tarkoituksen mukaisesti ottaa oppilaiden vanhemmat mukaan ohjelman toteutukseen. Tällä tavoin vanhemmat voivat tukea paitsi lastensa oppimista myös ohjelman toteuttamista.

Voidakseen opettaa tunnetaitoja ohjaajalla täytyy itsellään olla sekä teoreettista tietoa tunnesäätelystä että käytännöllistä ja kokemuksellista taitoa kohdata omia ja toisten tunteita. (Goleman 2006.) Ohjelmassa, jossa pyritään sosioemotionaalisten taitojen parantamiseen ja ylläpitämiseen, täytyy olla nämä taidot hallitseva ohjaaja. Sosiaalisen ja emotionaalisen kompetenssin yhteisiä osa-alueita ovat sosiaaliset taidot, motivaatio, tunne- ja itsesäätely. Itsetuntemus ja empatia ovat osa emotionaalista pätevyyttä. (Salmivalli 2005, 72–75; Boyatzis et al 2000.) Sosiaalisen ja emotionaalisen kompetenssin sovellettua yhdistelmää kutsutaan tässä tutkimuksessa **sosioemotionaaliseksi**

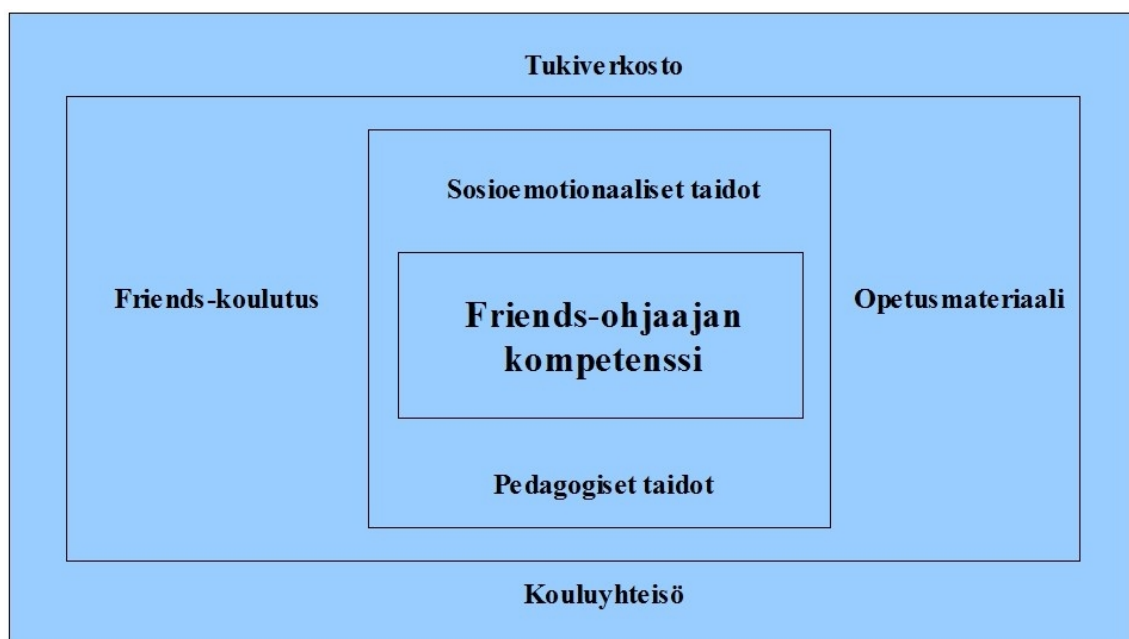
taidoiksi, joita pidetään keskeisinä Friends-ohjaajan kompetenssia tarkasteltaessa.

Friends-ohjaajan kompetenssin **pedagogisten taitojen** osuutta määriteltäessä sovellettiin Wangin (1980) ja Uusikylän (2006) määritelmiä opettajan taidoista. Friends-ohjaajan täytyy osata arvioida oppilaiden tiedon ja taidon tasoa suhteessa opetettavaan asiaan sekä seurata heidän oppimisprosessiaan, jolloin suunnitelmallisuus ohjaajan työssä on välttämätöntä. Ohjaajan on hyvä itse hallita tunnetaidot ja osata valita olennainen, tavoitteita palveleva opetusmateriaali ja -menetelmät. Lisäksi ryhmänhallintataidot, oppilaantuntemus sekä motivointi- ja reflektointikyky ovat tärkeä osa Friends-ohjaajan kompetenssia.

Juutilaisen (2009) luoma käsite pedagoginen kiintymys sopii kuvaamaan Friends-ohjaajan kompetenssia, koska se sisältää pedagogiselle suhteelle välttämättömiä peruspiirteitä. Friends-ohjaajan kompetenssissa sekä sosioemotionaaliset että pedagogiset taidot sisältävät aineksia pedagogisesta kiintymyksestä. Friends-ohjaaja voi olla lapsen ainoa esikuva tunteiden käsittelyssä, jolloin ensiarvoisen tärkeää olisi, että ohjaaja kykenisi osoittamaan aitoa välittämistä lapsille. Pedagogiseen kiintymykseen kuuluu lapsen kokonaisvaltainen sosioemotionaalisen kasvun tukeminen ja hänen elämänsä maailmassaan läsnäoleminen. Parhaimmillaan Friends-ohjaajan työ on lapsen psyykkisten ja sosiaalisten ongelmien ennaltaehkäisyä sekä ainutlaatuisuuden edistämistä. Jotta tällainen pedagoginen kiintymyssuhde voisi syntyä, täytyy ohjaajan olla luotettava, helposti lähestyttävä ja lasta arvostava. Hänen täytyy kyetä reflektiiviseen itsensä tarkasteluun sekä persoonana että ammatinharjoittajana.

Tässä tutkimuksessa Friends-ohjaajan kompetenssi ymmärretään laajana sosioemotionaalisten ja pedagogisten taitojen muodostamana kombinaationa, jonka kehystekijöinä ovat ohjaajakoulutus, opetusmateriaali, tukiverkosto ja kouluyhteisö (Kuvio 1.). Tässä jaottelussa on hyödynnetty Heikkisen (2002,

284–285) ammatillisen identiteetin käsiteparia, jossa ammatti-identiteetti jakautuu persoonalliseen ja kollektiiviseen identiteettiin. Sosioemotionaaliset ja pedagogiset taidot nähdään tässä tutkimuksessa osana ohjaajan persoonallista identiteettiä. Ohjaajan roolia osana kouluyhteisöä ja tukiverkosta pidetään hänen kollektiivisena identiteettinään. Näiden identiteettikuvausten väliin on sijoitettu Friends-ohjaajakoulutus ja sen opetusmateriaali, koska ne ovat kiinteä osa ohjelman toteutusta. Ilman Friends-koulutusta ei voi olla Friends-ohjaaja eikä ohjelmaa voi myöskään ohjata täysin ilman sen opetusmateriaalia.

Kuvio 1. Friends-ohjaajan kompetenssin muodostuminen

4 Tutkimusongelmat

Tutkimuksen päätavoitteena oli selvittää **ohjaajien kokemuksia ohjelman toteutuksesta ja näkemyksiä omasta kompetenssistaan**. Alaongelmana tässä tarkasteltiin, **mikä on ohjaajien käsitys siitä, mitä Friends-ohjaajan kompetenssiin kuuluu**. Lisäksi pyrittiin selvittämään ohjaajien kokemusta siitä, **mikä merkitys ohjaajakoulutuksella on ollut Friends-ohjaajan kompetenssille**. Kolmantena alaongelmana tutkittiin, **miten ohjelman opetusmateriaali tukee ohjaajien kompetenssia heidän kokemustensa mukaan**.

Tunnetaito-ohjelmia käyttävillä opettajilla itsellään voisi ajatella olevan hyvät tunnetaidot ja korkea motivaatio niiden opettamiseen. Heidän käsityksensä ja kokemuksensa Friends-ohjaajan kompetenssista voisi sisältää pedagogisten ja sosioemotionaalisten taitojen osa-alueita, kuten reflektointi-, motivointi- ja empatiakykyä sekä vuorovaikutus-, tunnesäätely- ja ryhmänhallintataitoja.

5 Tutkimusmenetelmät

5.1 Tutkimusjoukko ja tutkimuksen kulku

Tutkimusta varten otettiin yhteyttä Friends-ohjaajien kouluttajaan sähköpostitse. Häneltä saatiin tietoa erään länsisuomalaisen kaupungin Friends-ohjaajien vertaistapaamisista, osallistujista ja heidän yhteystiedoistaan. Samassa yhteydessä hän kertoi näkemyksistään Friendsin ohjaustyön haasteista. Näitä näkemyksiä on käytetty osana tämän tutkimuksen suunnittelua. Yhteydenoton jälkeen saatiin kutsu seuraavaan vertaistapaamiseen, jossa tätä tutkimusta esiteltiin. Samalla pyydettiin vapaaehtoisia haastatteluun heille sopivana ajankohtana. Tapaamisessa halukkaita ilmoittautui kolme, joista yksi oli toiminut sekä ohjaajana että ohjaajien kouluttajana. Paikalla oli tutkijoiden lisäksi neljä Friends-kouluttajaa ja neljä Friends-ohjaajaa.

Tutkimushaastattelupyyntö lähetettiin sähköpostitse 66 Friends-ohjaajakoulutuksen käyneelle. Haastatteluun kutsutut olivat ammatiltaan luokanopettajia, aineenopettajia, erityisluokanopettajia, koulukuraattoreita, psykologeja, nuorisotyönohjaajia ja oppilaanohjaajia. Näistä tutkimukseen lupautui seitsemän Friends-ohjaajaa, joista kaksi kuitenkin perui haastattelun. Lisäksi kymmeneltä saatiin kieltävät vastaukset erilaisin perustein. Perusteluina oli esimerkiksi, että henkilö ei ollut vielä alkanut käyttää kyseistä ohjelmaa, tai että henkilö oli parhaillaan äitiyslomalla tai virkavapaalla. Vertaistapaamisessa sovittiin kolme haastattelua, jolloin osallistumisprosentti tätä kautta oli 37,5 %, kun taas sähköpostiviestin saaneista vain 7,6 % osallistui haastatteluun. Kaikenkaikkiaan haastatteluun kutsuttiin siis 74 henkilöä, joista lopulta kahdeksan (10,8 %) osallistui, seitsemän naista ja yksi mies. Näistä kahdeksasta Friends-ohjaajasta kaksi oli toiminut myös ohjelman kouluttajana.

Haastateltavista kolme oli opettajia (erityisluokanopettaja, luokanopettaja ja aineenopettaja) ja viisi oppilashuoltoryhmän jäseniä (koulukuraattori ja

koulupsykologi). Heidän ohjaamansa ryhmät olivat 3.-9.-luokkia siten, että kaikki luokka-asteet olivat edustettuina. Kokonaisia luokkia oli ohjannut seitsemän ohjaajaa. Näistä tapauksista oppilashuoltoryhmän valitsemaa tai muutoin luokan ongelmallisuuden vuoksi valittuja luokkia oli viisi. Ohjaajien ohjaamiskokemukset vaihtelivat yhdestä ohjatusta kerrasta kymmeneen. Kymmentä luokkaa ohjannut ohjaaja oli ainoa, jolla ei ollut ollut työparia apunaan. Lisäksi kolme ohjaajista oli käyttänyt ohjelman materiaalia osana yksilötapaamisia tai -terapiaa. Friends-ohjaamiskokemus määriteltiin vähäiseksi, jos ohjauskertoja oli yksi. Jonkin verran kokemusta katsottiin olevan 2–5 kertaa ohjanneilla ja paljon kokemusta yli viisi kertaa ohjanneilla. Tutkimukseen osallistuneista ohjaajista viisi oli ohjannut jotakin muuta mielenterveyteen ja tunnetaitoihin liittyvää ohjelmaa lapsille tai nuorille. Ohjelmat, joita oli aiemmin käytetty, olivat Lions Quest, Depressiokoulu, nuorten stressinhallintaohjelma ja Salmivallin koulukiusaamisen ehkäisyyn tarkoitettu ohjelma (KiVa Koulu).

5.2 Dokumentointi

Todellisesta tilanteesta tehdyt havainnot muodostavat aina tieteellisen tiedon perustan. Tarkastelemalla tasavertaista vuorovaikutustilannetta voidaan saada luotettavampaa tietoa kuin vain haastatteleamalla yksittäisiä henkilöitä. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 37–38.) Tässä tutkimuksessa tutkijat dokumentoivat Friends-ohjaajien vertaistapaamisen pääteemoja saadakseen pohjatietoa haastattelurungon laadintaan. Vertaistapaamisessa dokumentoitiin ohjaajien välisessä keskustelussa ilmenneitä kokemuksia ohjelman toteutuksesta. Vertaistapaamiseen oli kutsuttu lähes sata ohjaajaa, joista vain neljä oli paikalla. Heidän lisäksi paikalla oli neljä Friends-kouluttajaa, joista kaksi oli toiminut myös ohjaajana.

Kahden tutkijan muistiinpanoja analysoitiin jälkikäteen rinnakkain. Kumpikin tutkijoista kirjoitti kuulemastaan pyrkien keskittymään tälle tutkimukselle

olennaiseen tietoon. Tutkijat kirjoittivat kokonaisia lauseita, suoria lainauksia ja teemasanoja. Muistiinpanot yhdistettiin dokumentointia seuraavana päivänä siten, että tutkijat palauttivat yhdessä mieleen vertaistapaamisen puheenaiheita, vertailivat muistiinpanoja ja kirjoittivat yhteisen koonnin. Koonnista poimittiin teemat, joita hyödynnettiin haastattelurungon laatimisessa. Esimerkiksi rehtorien merkitystä ohjelman toteutuksessa korostettiin vertaistapaamisen aikana, joista kummankin tutkijan dokumentoinneissa oli useita mainintoja.

5.3 Teemahaastattelu ja sisällönanalyysi

Haastattelu menetelmänä on ennalta suunniteltua informaation keräämistä ja sillä tähdätään tiettyyn päämäärään (Hirsjärvi & Hurme 2001, 42). Tässä tutkimuksessa päämäärä oli Friends-ohjaajan ohjaustyötä koskevien kokemusten selvittäminen ja samalla haluttiin saada tietoa ohjaajan kompetenssiin liittyvistä asioista. Ohjaajien kokemuksia omasta ohjaustyöstään selvitettiin teemahaastattelulla. Haastattelun tukena käytettiin käsitekorttia, jossa ydinasiat olivat haastateltavalla koko ajan nähtävillä. Näin haastateltava pystyi tarkistamaan halutessaan, mitkä teemat olivat keskeisiä tutkimuksen kannalta.

Itsearviointi opettajan työssä nähdään keinona kehittää opettajaa itseään, opetuksen laatua sekä koko koulun vuorovaikutusverkostoa. Itsearvioinnit antavat usein tietoa siitä, mitä asiaa pitäisi ensimmäiseksi kehittää. (Korkeakoski 2004, 159–160, 175.) Tämän tutkimuksen aineisto kerättiin pääasiassa itsearviointiin perustuvalla teemahaastattelulla (Taulukko 1). Teemahaastattelurunko muodostettiin aiemman tutkimuskirjallisuuden ja vertaistapaamisen dokumentoinnin pohjalta. Lisäksi tutustuttiin Friends-opetusmateriaaliin, jotta saatiin pohjatietoa sen sisällöistä. Ohjaajien omia kokemuksia ohjaustyöstä kartoitettiin esimerkiksi pyytämällä ohjaajia kertomaan onnistumisen kokemuksistaan ja haastavista asioista ohjelman toteutuksessa. Ohjaajan olisi puhuttava luontevasti tunteista tunnetaitoja opettaessaan

(Goleman 1997, 331). Haastattelulla tällaisen selvittäminen on haastavaa, mutta kysymällä sekä ohjaajien negatiivisia että positiivisia kokemuksia omasta työskentelystään pyrittiin saamaan mahdollisimman kattava kuva ohjaajien arvioista koskien omaa kompetenssiaan.

Taulukko 1. Teemahaastattelurunko

1. Haastateltavan taustatiedot	<ul style="list-style-type: none"> ● Ammatti ● Friends-ohjelman ohjaamiseen johtaneet seikat ● Friends-ohjaajakoulutuksen ajankohta ● Friends-ohjelman läpivientien lukumäärä ● Ryhmän valinta ja tiedot ● Muut tunnetaito-ohjelmat ja/tai niiden koulutukset ● Kiinnostuneisuus sosioemotionaalisista taidoista
2. Ohjaajan kokemukset omasta kompetenssistaan	Omat kokemukset <ul style="list-style-type: none"> ● Ohjelman tavoitteet ● Sosioemotionaalisten taitojen opetus ● Haasteet ● Helpottavat/auttavat asiat ● Onnistumiset ● Yksittäisen oppitunnin toteutus ● Vanhemmat ● Kouluyhteisö
3. Opetusmateriaali ohjaajan näkökulmasta	Oppimateriaali ohjelman toteutuksessa <ul style="list-style-type: none"> ● Edut ● Haasteet ● Tehtävät ● Työskentelytavat ● Rakenne
4. Ohjaajan arvio ohjaajakoulutuksesta	Friends-ohjaajakoulutus <ul style="list-style-type: none"> ● Merkitys omalle työlle ● Edut ● Haasteet ● Kehittämisideat ● Vertaistuki
5. Ohjaajan käsitys ihanteellisesta Friends-ohjaajasta	Ihanteellinen Friends-ohjaaja <ul style="list-style-type: none"> ● Sosioemotionaaliset taidot ● Hyvä opettajuus

Friends-ohjelman tavoitteita ovat muun muassa ahdistuneisuuden ja masentuneisuuden ehkäiseminen sekä vuorovaikutus- ja ongelmanratkaisu-

taitojen kehittäminen (Barrett 2004a). Ohjelman tavoitteista ja yksittäisen oppitunnin toteutuksesta kysymällä pyrittiin saamaan tietoa ohjaajan perehtyneisyydestä asiaan ja tavasta toimia ohjaajana. Ohjelman toteutuksen kehystekijöistä, kuten ohjaajakoulutuksesta, opetusmateriaalista sekä vanhempien ja kouluyhteisön osuudesta kysyttiin, jotta saataisiin kokonaiskuva ohjaajan kompetenssiin liittyvistä tekijöistä. Ohjaajia valmennetaan tunnetaitoisuuskursseihin usein parin viikon erikoiskoulutuksella. (Goleman 1997, 331.) Friends-ohjelmassa tämä koulutus kestää kuitenkin vain yhden päivän. Oli siis perusteltua selvittää ohjaajien kokemuksia tästäkin kehystekijästä. Ohjelman sisältöihin kuuluu vanhempaintapaamisten järjestäminen, jotta vanhemmat voisivat tukea lapsiaan parhaalla mahdollisella tavalla (Barrett 2004b, 13). Tämän vuoksi haluttiin selvittää myös ohjaajien kokemuksia heidän järjestämistään vanhempainilloista.

Haastattelutilanteessa teema-alueita käsiteltiin niin, että haastattelija muotoili teemasta kysymyksiä, jotka eivät johdattelisi haastateltavaa suuntaan eivätkä toiseen. Haastattelija aloitti teemoja käsitellessään usein kysyen ”millainen...?” tai ”miten kuvailisit...?”. Samalla haastattelija korosti haastateltavan oman näkemyksen tärkeyttä. Teemahaastattelun perusideana oli, että haastateltava oli yhtä lailla teemojen tarkentaja kuin haastattelijakin. Teema-alueet pidettiin niin väljinä, että vastaajien kokemusten moninaisuus tulisi mahdollisimman hyvin ja todellisuutta vastaavasti ilmi. Tavoitteena oli, että haastattelija jatkoi ja syvensi keskustelua tutkimusintressien ja haastateltavan edellytysten mukaan. (vrt. Hirsjärvi & Hurme 2001, 66–67.) Tässä tutkimuksessa tehdyissä teemahaastatteluissa pyrittiin antamaan tilaa haastateltavan omalle vapaalle kerronnalle ja tarkennettiin haastateltavan esille tuomia asioita. Tutkittaessa ohjaajan kompetenssia haastateltavalta ei kysytty suoraan kokemustaan omasta kompetenssistaan, vaan asiaa pyrittiin selvittämään teorian pohjalta oletettujen kompetenssin osa-alueiden kautta.

Haastattelu-aika sovittiin sähköpostitse haastattelupyyntöön myönteisesti vastanneiden kanssa. Sähköpostiviestissä (Liite 1) kerrottiin tutkimuksen aihe

lyhyesti ja arkikielisesti, jolla pyrittiin siihen, etteivät ennakkotiedot suuntaisi haastatteluja. Samassa yhteydessä kerrottiin haastattelua koskevia tietoja, kuten haastattelun oletettu kesto, sen luottamuksellisuus ja toteutuspaikan valinta. Haastattelut tehtiin haastateltavien omilla työpaikoilla mahdollisimman rauhallisissa tiloissa. Yhteen haastatteluun kului noin 1–1,5 tuntia.

Haastatteluista kaksi ensimmäistä oli pilottihaastatteluja, joiden tarkoitus oli selvittää teemahaastattelurungon toimivuutta sekä varmistaa, että tutkimusongelmiin saadaan vastaus. Lisäksi toisen tutkijan läsnäololla pyrittiin varmistamaan se, että haastattelut toteutettaisiin mahdollisimman samankaltaisina. Pilottihaastatteluissa haastateltavat pohtivat Friends-ohjaajan kompetenssia monipuolisesti. Näin ollen pilottihaastattelujen jälkeen ei haastattelurunkoa muutettu, joten nämä haastattelut pidettiin analysoitavassa aineistossa. Kaikki haastattelut toteutettiin haastateltavien omilla työpaikoilla, joko heidän työhuoneessaan tai muussa vastaavassa, häiriöttömässä tilassa. Tutkijat kertoivat vielä haastattelun aluksi sen olevan luottamuksellista eikä haastateltavien henkilöllisyyttä tulla tunnistamaan julkaistavasta tekstistä.

Nauhoitetut haastattelut litteroitiin sanatarkasti. Jokaisen haastateltavan ammatti ja Friends-ohjelman ohjaamiskokemus sekä muiden tunnetaito-ohjelmien ohjaamiskokemus merkittiin jokaisen haastattelun yhteyteen. Nämä tiedot merkittiin myös tutkimuksessa käytettyihin sitaatteihin. Litteroituja tekstejä analysoitiin haastattelun pohjana käytettyjen teema-alueiden mukaan litterointi kerrallaan siten, että tekstiä tiivistettiin haastattelussa korostuneiden teemojen osalta. Molemmat tutkijat kävivät läpi kaikki litteroinnit useaan otteeseen, aluksi erikseen. Kummankin tutkijan laatimia teema-alueita verrattiin keskenään ja niistä yhdistettiin keskeisimmät teemat.

Sisällönanalyysi toteutettiin aineistolähtöisesti. Aineistossa esille tulleiden teemojen toistuvuus tai ilmaisun vahvuus olivat kriteerejä tuloksiin valikoitumiselle. Toistuvuudella tarkoitetaan, että aihetta on käsitelty useampi kuin kolme henkilöä. Ilmaisun vahvuus aineistossa ilmeni niin, että sama

haastateltava on maininnut asian toistuvasti tai korostaen sen merkitystä omassa kokemuksessaan. Aineistoa analysoitaessa haastateltavien ilmaisut tulkittiin ja käsiteltiin tarkasti. Esimerkiksi *ryhmänhallintataitojen* puutteesta ilmenevä ohjaajien turhautuneisuus tulkittiin ilmaisuista ”pois kaikki hauskuus, itsekin tyydyttävä koulumaisuuteen” tai ”jouduttiin olemaan hirveen tiukkapipoja”. Ryhmänhallintataitoja arvioitaessa otettiin huomioon myös ohjaajien kuvaukset ryhmän ongelmallisuudesta. Ohjattavien ryhmien levottomuudesta ja hallitsemattomuudesta kerrottiin esimerkiksi näin: ”oppilaat on niinku täysin levällään ja täysin niinku häiritseviä” tai ”luokka joka hajoo heti niinku, kaikki leviää, jos vähä annetaan siimaa”.

Aineistosta korostuneet teemat koottiin vaiheittain täydentyväksi kuvioksi, jonka avulla saatiin tiiviimpi esitys ohjaajan kompetenssin eri osa-alueista ja ohjelman toteutuksen kontekstitekijöistä. Kuvioiden avulla pystyttiin myös paremmin hahmottamaan ero, joka oli nähtävissä ohjaajien käsityksissä kompetentista Friends-ohjaajasta ja omasta kompetenssistaan. Myöhempiin kuvioihin lisättiin ohjelman toteutuksen edellytykset eli ohjaajakoulutuksen ja opetusmateriaalin osuus ohjaajien näkökulmasta sekä kontekstitekijät, tukiverkosto ja koulu yhteisö.

6 Tulokset

6.1 Ohjaajien käsitykset Friends-ohjaajan kompetenssista

Friends-ohjaajan kompetenssi oli ohjaajien mukaan hankala määritellä. Ohjaajat kuvailivat Friends-ohjaajan kompetenssia korostaen **sosioemotionaalaisia taitoja** (Kuvio 2). Hyvät sosiaaliset taidot, itsetuntemus, ohjelman tavoitteiden tiedostaminen sekä lapsista ja nuorista välittäminen koettiin Friends-ohjaajan kompetenssin perustaksi. Samoin ohjaajan motivaatio tunnetaitojen opettamiseen koettiin edellytykseksi ihanteelliseen ohjaamiseen. Tärkeänä pidettiin myös avoimuutta, positiivista asennetta työhönsä ja oppilaisiin sekä **vuorovaikutustaitoja**. Friends-ohjaajan tehtävänä nähtiin toimia esimerkkinä ja kyetä kertomaan jotakin itsestäänkin, jolloin oppilaiden uskottiin helpommin lähtevän mukaan yhteiseen keskusteluun.

Jos ohjaaja on jotenki semmonen joka ei paljasta ittestäns niinku yhtään mitään, niin miten sit voi saada semmosen ilmapiirin tai olettaa et nekää sit rupee paljastamaan et kyl mää ainaki itte uskon siihen et kaikkien opettajien ei tämmöst kannata lähtee vetämään, että, et kyl pitää olla niinku ittestään sit valmis vähä paljastamaan jotai ja antamaan et saa sen sit sellaseks.

(Opettaja, Friends: jonkin verran kokemusta, muut ohjelmat: on kokemusta)

Yksi haastateltavista koki, ettei Friends-ohjaajan tarvitse olla erityisen perehtynyt tunnetaitoihin. Kuitenkin hyvä itsetunto ja aikuisen ihmisen kypsyyss tunteiden käsittelyssä olivat hänen näkemyksensä mukaan tärkeitä. Nämä ominaisuudet edellyttävät ohjaajalta hyvää **itsetuntemusta** ja **tunnesäätelyä**.

Mun mielest ei (tarvi olla tunnetaitava) välttämättä enempää kuin kuka tahansa ihminen, normaali. Mut et hyvä itsetunto siin pitäis olla kun siin tulee kaikkennäköst niitten lasten kans... ja sit täytyy niinku osata olla aikuinen, ettei provosoidu.

(Oppilashuoltoryhmän jäsen, Friends: jonkin verran kokemusta, muut ohjelmat: on kokemusta)

Kuvio 2. Ohjaajien käsitys Friends-ohjaajan kompetenssin osa-alueista

Oppilaista välittäminen ja siihen liittyvä **empatiakyky** korostui ohjaajien näkemyksissä hyvästä Friends-ohjaajasta. Samoin ohjaajan rooli nähtiin mieluummin huolehtivana kasvattajana kuin tietoa jakavana opettajana. Ohjaajien käsityksissä kompetentista Friends-ohjaajasta korostui siis pedagogisen kiintymyksen merkitys. Ohjaajien osoittaessa välittämistä ja kiintymystä oppilaitaan kohtaan uskottiin lasten oppivan arvostamaan toisia ihmisiä ja kokemaan empatiaa myös muita kohtaan.

Ja semmonen tietyst ketä niinku välittää oppilaista ja on semmonen niinku... semmonen... koska täs on just se että, et et kyl niist oppilaist ny pitää välittää et tämmöst lähtee niinku tekemään koska eihä... nii tää on just kaikist muista aineista pois ja kaikkee sillai et sit pitää ajatella niinku jotenki pidemmälle.

(Opettaja, Friends: jonkin verran kokemusta, muut ohjelmat: on kokemusta)

Täs (on) semmosii asioit et jos oikeesti haluaa et lapset sit oikeesti tajuu, niin kyl sun täytyy niinku välittää niist lapsist et pitää olla oikeesti niist niitten ongelmist kiinnostunu. (...) Tärkeempää on se

kasvatustyö ku se opetustyö, se on niinku mun oma tämmönen henkilökohtanen mielipide...

(Opettaja, Friends: vähäinen kokemus, muut ohjelmat: ei ole kokemusta)

Friends-ohjaajan kompetenssiin liitettiin myös **pedagogiset taidot**. Kompetenssin osa-alueeksi koettiin esimerkiksi työn pitkäjänteisyys. Tähän liittyi vahvasti **oppilaantuntemus** sekä opettajan mahdollisuus käyttää Friends-oppitunneilla opittuja asioita esimerkiksi ongelmatilanteiden ratkaisussa. Ohjaajan **suunnitelmallisuus** ohjelman toteutuksessa ja sen käyttäminen myöhemmän koulutyön apuvälineenä koettiin tärkeäksi. Tässä yhteydessä luokan oman opettajan merkitys on suuri.

No, sillai mä ajattelisin että niis luokis joissa on ollu esimerkiks sama opettaja pitempään ja on semmost niinku pitkäjänteisyyttä niin kylhän niillä on paljon paremmat lähtökohdat (...) se on pitkäjänteistä työtä. Ja se ei välttämättä kyl onnistu jonku sen kymmenen kerran Friends-ohjelman avulla että se... sitä pitäis voida tehdä niinku koko vuoden ja pari vuotta ja sillä tavalla.

(Oppilashuoltoryhmän jäsen, Friends: vähäinen kokemus, muut ohjelmat: on kokemusta)

6.2 Ohjaajien kokemukset omasta kompetenssistaan ja ohjaustyöstään

Friends-ohjaajat kokivat oman kompetenssinsa laaja-alaisena osaamisena, johon sekä **pedagogiset** että **sosioemotionaaliset taidot** kuuluvat (Kuvio 3). Ohjaajien kokemuksissa erityisesti omasta ohjaajuudestaan korostuivat pedagogiset taidot. Ohjaajat kertoivat onnistumiskokemuksistaan kysyttäessä onnistuneensa silloin, kun oppilaat olivat innostuneita ja oppineet jotakin uutta. Kun oppilaat olivat siis saavuttaneet oppimistavoitteensa, ohjaajat tunsivat onnistuneensa. Kuitenkin monien ohjaajien oli vaikeaa kertoa omaan ohjaamiseen liittyvistä onnistumiskokemuksistaan. Lähes kaikkien ohjaajien mielestä suunnitelmallisuus, joustavuus, oppilaantuntemus, ryhmänhallintataidot ja motivointikyky olivat keskeisiä oman kompetenssin tukipilareita.

Erityisesti suunnitelmallisuuden, oppilaantuntemuksen ja ryhmänhallintataitojen sekä motivointikyvyn puute koettiin haasteiksi omalle kompetenssille. Yksi haastatelluista kuvasi **suunnitelmallisuuden** ja myös **joustavuuden** merkitystä sekä osoitti samalla reflektointikykyään. Toinen haastateltava korosti **reflektointikyvyn** merkitystä omassa ohjaajuudessaan huomauttamalla siitä, että ohjaajan tulisi tiedostaa Friends-oppitunnin erilaisuus verrattuna muihin koulussa opetettaviin aineisiin.

Mun mielest mä pärjään hyvin lasten kans ja niinku olen omast mielest ihan hyvä opettaja, mut se mikä on niinku tärkeet ni on suunnitelmallisuus, kyl mul pitäis olla semmost suunnitelmallisuutta paljo enemmän täs hommas, sillai et välillä tulee semmosii et mitäs tänää tehtäis ja sit huomaa et tää meni iha pipariks tää koko homma... Et se on niinku välil semmost luovimist sinne tänne. Ehkä se on yks asia missä näkee niinku oman semmosen kehittämiskohdan.

(Opettaja, Friends: vähäinen kokemus, muut ohjelmat: ei ole kokemusta)

Se et tiedostaa sen et se on erilainen tunti ja täs ei oo niinku mitää opetussuunnitelmapakkoo että nää ja noi jakolaskut opetella (...) ohjaajan täytyy iteki tiedostaa se et tää on nyt tämmönen erilainen (...) et nyt oikeesti rauhotutaan ja se varmaa auttas sitäki että jos vaik alottas aina jollai tämmösellä rentoutumisharjoituksel tai hiljasel hetkel, se vois auttaa niinku itse kutaki... et sellasta jotain... vaaditaan!

(Oppilashuoltoryhmän jäsen, Friends: vähäinen kokemus, muut ohjelmat: ei ole kokemusta)

Aiempien tunnetaito-ohjelmien ohjaamiskokemus eli **kokemuksellinen tieto** auttoi ohjaajien mukaan Friends-ohjelman ohjaamista. Samoin Friendsin ensimmäisen ja toisen kerran ohjaamisen jälkeen suurin osa ohjaajista koki, että ohjaaminen helpottui. Yksi ohjaaja oli kuitenkin sitä mieltä, että ryhmän kokoonpanolla ja historialla on enemmän merkitystä ohjelman toteutumisessa kuin ohjaajan kokemuksella. Ennaltavalmistautuminen koettiin työlääksi ensimmäisellä ohjaamiskerralla, mutta seuraavien kertojen suunnittelutyö koettiin jo huomattavasti kevyemmäksi:

Kun on kerran vetäny tän, niin ovenkahva-periaatteella voi mennä luokkaan.

(Opettaja, Friends: jonkin verran kokemusta, muut ohjelmat: on kokemusta)

Kuvio 3. Ohjaajien kokemukset oman kompetenssinsa osa-alueista

Yksi haastateltava, jolla oli kokemusta jo muistakin ohjelmista, kertoi oppilaiden tunteiden huomioimista vaativasta tilanteesta, jossa ohjaajan **joustavuus** ja kokemuksen tuoma varmuus korostuivat. Ohjaaja oli joutunut parinsa kanssa tilanteeseen, jossa oli pakko poiketa Friends-ohjelman tuntisuunnitelmasta. Ryhmän oppilailla oli paljon negatiivisia tunteita, joiden sivuuttaminen tai käsittelemättä jättäminen ei tuntunut ohjaajista mahdolliselta. Ohjaaja koki, että tällaisessa yllättävässä tilanteessa kokemus auttoi häntä ja hänen työpariaan toimimaan joustavasti oppilaiden hyvinvointia ajatellen. Kokemus tunnetaito-ohjelman ohjaamisesta oli siis edesauttanut eksperttiyden kehittymistä, koska ohjaaja pystyi joustamaan tilanteen vaatimusten mukaan ja pystyi siis muuttamaan suunnitelmiaan niiden kaavamaisen noudattamisen sijaan.

Me purettiin sit oikeestaan se yks tunti niitten tyttöjen sitä... niit tunteita ja ajatuksii ja pelkoja ja syyllisyyksii (...) Niin se oli pakko et ku näki et täst ei muuten tuu mitään täst hommast. (...) jos me ei molemmat oltas niin kokeneita niin me oltas ehkä vaan sit vedetty sitä meidän Friends-ohjelmaa. Eikä olis uskallettu laittaa sitä poikki... Tähän tilanteeseen ei ollut mitään valmista käsikirjoitusta.
(Oppilashuoltoryhmän jäsen, Friends: jonkin verran kokemusta, muut ohjelmat: on kokemusta)

Vertaistapaamisessa kerrottiin, että Friendsin aikana ohjaajat kokivat oppivansa tuntemaan oppilaita paremmin kuin muussa koulun arjessa. Tämän myötä ohjaaminenkin helpottui ja ohjaajat kokivat tyytyväisyyttä siitä, että heillä oli ”kerrankin aikaa juttelulle” (Friends-ohjaajien vertaistapaaminen 3.3.2010) ja mahdollisuus kuunnella oppilaita rauhassa. **Oppilaantuntemus** oli haaste niille, jotka eivät olleet ohjattavan ryhmänsä kanssa tekemisissä muuten kuin vain Friendsin oppitunneilla. He kuitenkin pitivät oppilaan tuntemista Friendsin ohjaamista helpottavana asiana.

Nyt meist ei kumpika opeta sitä luokkaa. Me ei tunneta sitä luokkaa – me ei tunnettu niitä lapsia etukäteen (...) Meil ei kummallakaan oo niinkun entuudestaan tatsia siihen ryhmään.
(Oppilashuoltoryhmän jäsen, Friends: jonkin verran kokemusta, muut ohjelmat: on kokemusta)

Ohjaajat, jotka eivät olleet koulutukseltaan opettajia, kokivat **ryhmänhallintataidot** suurimpana haasteena omassa ohjaamisessaan. Opettajat eivät nimenneet oman kompetenssinsa haasteeksi ohjattavan ryhmän ongelmia (luokkahenki, levottomuus) yhtä vahvasti ja usein kuin muut ohjaajat. Ohjaamisessa ei voitu hyödyntää kaikkia Friendsin tarjoamia pari- ja ryhmätyöskentelymuotoja, koska kyseiset ohjaajat kokivat ryhmän liian ongelmalliseksi. Oma ammattitaito koettiin riittämättömäksi ryhmän kanssa toimimiseen.

Se, että en ole opettaja. Ryhmän eteen ei välttämättä oo niin helppoa tulla kun ei oo opettajankoulutusta, eikä sitä kokemusta ison ryhmän kans toimimisesta. Se on yks haaste semmonen..
(Oppilashuoltoryhmän jäsen, Friends: vähäinen kokemus, muut ohjelmat: on kokemusta)

Monissa kouluissa Friends-ohjelman käyttö oli aloitettu ongelmallisiksi koetuissa ryhmissä, vaikka ohjelma on tarkoitettu ongelmia ennaltaehkäisevään käyttöön. Ohjaajien ryhmät oli suureksi osaksi valittu oppilashuoltoryhmissä tai opettajien yhteisen näkemyksen perusteella. Koska ohjelmaan liittyy toiminnallisia harjoituksia ja ryhmätöitä, ohjaajat turhautuivat, kun eivät kokeneet voivansa käyttää näitä työskentelytapoja ryhmän hallitsemattomuuden vuoksi. Tällöin ohjaajien kompetenssi ja ryhmän vaatavuustaso eivät olleet kohdanneet, vaan noviisi oli joutunut liian haasteelliseen työhön. Ohjaajat olivat saattaneet päätyä jopa siihen, että ohjelmaa käydään läpi niin, että oppilaat lukevat yksitellen ääneen kirjan tekstejä.

Kyl me sit kantapään kautta tietty huomattiin et (...) pois kaikki hauskuus (...) et ku siin ois mahdollista et se ois hauskaa ja toiminnallista ja näin mutta jos on luokka joka hajoo heti niinku, kaikki leviää jos vähä (...) annetaan siimaa, nii sit se (...) vaan toimii et kaikki istuu yksitellen ja luetaan ääneen (...) ja tehdään niinku hyvin systemaattist niin et sit se oli vaan tyydyttävä iteki siihen et ku ei niinku toimi mikää niinku muu.

(Oppilashuoltoryhmän jäsen, Friends: vähäinen kokemus, muut ohjelmat: ei ole kokemusta)

Ohjaajat toivat monesti esille tavoitteensa hyvästä, luottamuksellisesta ilmapiiristä, jossa avoin keskustelu olisi mahdollista. Kuitenkin oppilaiden levottomuuden vuoksi monet ohjaajat kokivat osittain epäonnistuneensa Friends-ohjelmalle olennaisen ilmapiirin luomisessa ja kokivat **motivointikykyänsä** puutteelliseksi. Tämän ongelman mainitsivat erityisesti ohjaajat, jotka eivät olleet ammatiltaan opettajia. Ohjaajan pohjakoulutuksella oli merkitystä hänen kompetenssilleen. Kaikki ammattiryhmät eivät olleet tottuneet omassa työssään ohjaamaan suuria luokkia, jolloin suotuisan ilmapiirin luominen, oppilaiden motivointi ja ryhmänhallinta koettiin haasteellisiksi.

Mietin että semmonen motivointi on mulle haaste (...) et saa sen sit kuitenkin käytyy mitä on aikonut käydä läpi et ne oppilaat sit jaksaa kans loppuun asti.

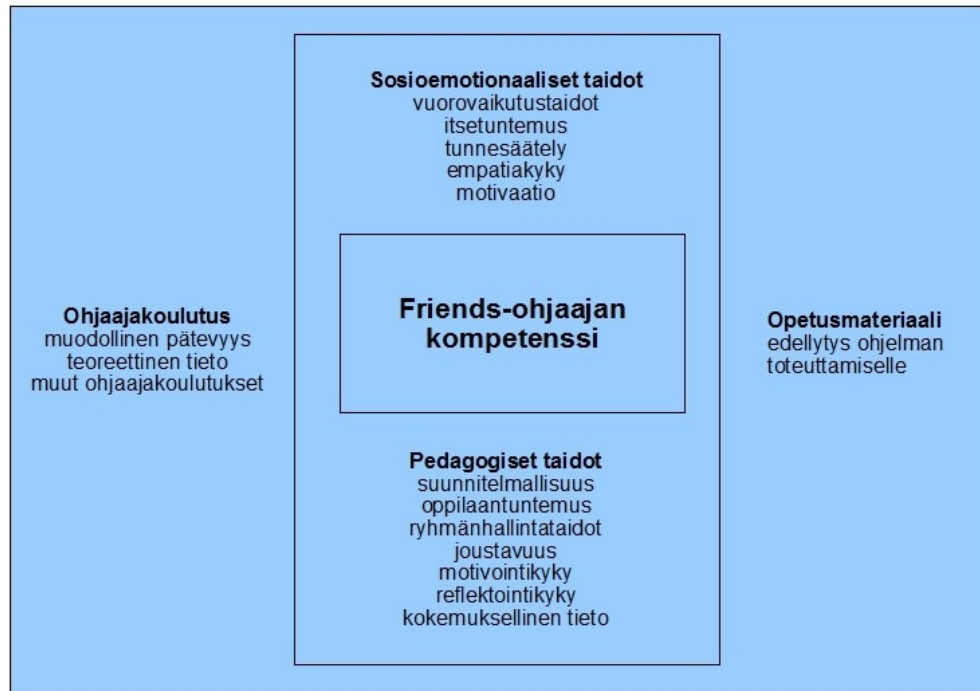
(Oppilashuoltoryhmän jäsen, Friends: vähäinen kokemus, muut ohjelmat: on kokemusta)

Eihän Friendsii voi vetää semmoses ympäristös mis oppilaat on niinku täysin levällään ja täysin niinku häiritseviä. (...) Se on hankalaa! Silloin kun Friends on keskusteleva ja siin pitäis voida olla sellanen vapaa ja mukava ilmapiiri. Et meil onkin nyt sellanen ongelma tän ryhmän kans et me joudutaan oleen hirveen tiukkapipoja siellä et olemaan aika tällaila koko ajan (tuima ilme) et nyt katse tännepäin ja nyt tulee Wilma-viestii ja tsäp, tsäp... Ja se ei oo kauheen omiaan tälle Friends-asialle sitten.

(Oppilashuoltoryhmän jäsen, Friends: jonkin verran kokemusta, muut ohjelmat: on kokemusta)

Sosioemotionaalisista taidoista ohjaajat kuvasivat omia **vuorovaikutustaitojaan** sekä **motivaatiotaan** tehdä Friends-ohjaajan työtä. Osa ohjaajista kertoi tulevansa toimeen oppilaiden kanssa, tai että se olisi ohjelman toteutuksen kannalta tärkeää. Tällöin myös luokan ilmapiiri säilyisi suotuisana. Ohjelman läpivientiä pidettiin työläänä ja siksi oma motivaatio tunnetaitoihin ja lasten kanssa työskentelyyn katsottiin välttämättömäksi.

Ohjaajien käsitykset kompetentista Friends-ohjaajasta keskittyivät sosioemotionaalisten taitojen hallitsemiseen, kun taas heidän omissa ohjaamiskokemuksissaan korostuivat pedagogiset taidot. Kompetenssin osa-alueiden painotus vaihteli yksilökohtaisesti kunkin ohjaajan kokemien vahvuuksien ja heikkouksien mukaan. Seuraavassa kuviossa yhdistyvät ohjaajien käsitykset kompetentista ohjaajasta sekä heidän kokemuksensa omista ohjaustaidoistaan (Kuvio 4). Friends-ohjaajan kompetenssin osa-alueet muodostavat kuvion sisemmän osan ja ohjelman toteutuksen edellytykset, ohjaajakoulutus ja opetusmateriaali sijoittuvat kehyksiksi.

Kuvio 4. Friends-ohjaajan kompetenssin osa-alueet ja ohjelman toteutuksen edellytykset

6.3 Ohjaajien kokemukset ohjaajakoulutuksesta

Muodollisen pätevyyden saamiseksi ohjaajakoulutus nähtiin edellytyksenä ohjelman käytölle. Ohjaajakoulutuksen tuki omalle kompetenssille koettiin vähäiseksi muun muassa koulutuksen lyhyiden (yksi päivä) vuoksi. Osa ohjaajista koki hyötynensä koulutuksen konkreettisista harjoituksista, osa taas korosti koulutuksen teoreettisen osuuden hyödyllisyyttä. Osa haastateltavista koki, että **teoreettista tietoa** olisi saanut olla koulutuksessa enemmän, osa toivoi myös päinvastaista eli lisää konkreettisia harjoituksia. Teoreettisella tiedolla ohjaajat tarkoittivat informaatiota lapsen psyykkisestä kehityksestä ja mielen hyvinvoinnista. Ne haastatelluista, jotka olivat käyneet jonkin muun tunnetaito-ohjelman koulutuksen, kokivat saaneensa siitä valmiuksia myös Friends-ohjaamiseen. Nämä haastateltavat uskoivat, etteivät olisi saaneet

Friends-ohjaajakoulutuksesta riittävästi valmiuksia ohjelman vetämiseen. Yksi haastateltavista, joka ei ollut ohjannut aiemmin tunnetaito-ohjelmia, kiteytti ohjaajakoulutuksen tuen omalle kompetenssilleen seuraavasti:

No se on varmaan se tärkein asia niinku et eihän sitä nyt koulus voi... niinku yleensäkkää esim opettajantyö, niin eihä sitä OKL:ssa opi vaan sit vasta ku sitä tekee. Samallai kai tää menee.
(Opettaja, Friends: vähäinen kokemus, muut ohjelmat: ei ole kokemusta)

Koulutuksessa tehtyjen konkreettisten Friends-harjoitusten nähtiin helpottavan eläytymistä oppilaan asemaan Friends-ohjelmassa, koska näistä harjoituksista saatiin **käytännön tietoa**. Tällaista kokemuksellisuutta toivottiin ohjaajakoulutukseen enemmän. Yksi haastateltavista ehdotti koko Friends-ohjelman läpikäyntiä ohjaajakoulutuksessa. Tällöin ohjaajat joutuisivat itse tekemään kaikki ohjelmaan kuuluvat harjoitukset ja tehtävät, jonka myötä heille tulisi kuva koko ohjelman sisällöstä. Ohjaajakoulutus voisi olla ohjaajien mukaan pidempikin, esimerkiksi kaksi päivää, mutta toisaalta arveltiin, että se voisi vähentää osallistujia. Omakohtaisten harjoitusten lisääminen koulutukseen koettiin omaa ohjaamista tukevaksi.

Se loppu iltapäivä oli et koitettiin niit joitakin, niit tehtäviä itse, ni se oli tosi hyvä, koska sit meni vähä niinku toisen nahkoihin ja ymmärsi vähä, miltä sit taas sen oppijan näkökulmasta tuntuu tehdä. (...) Et ehkä enemmän sit jotain sellasta olis voinu vielä olla.
(Opettaja, Friends: paljon kokemusta, muut ohjelmat: ei ole kokemusta)

Vertaistapaamisessa korostui paitsi jo läsnäolijoiden vähäisyydestä myös ohjaajien ja kouluttajien puheista, että erityisesti yläkouluissa innostus Friends-ohjelman ohjaamiseen sekä siihen kouluttautumiseen on laantunut tämän vertaisryhmän alueella. Syiksi arveltiin esimerkiksi yläkoulun ainejakaisuutta, sitä kautta aineenopettajien kiireisyyttä sekä oppilaiden kehitysvaiheen mukanaan tuomaa haastetta ohjaamiselle. Vertaistapaamisen pohdintojen perusteella intensiivinen tuki ohjaajille saattaisi estää Friends-toiminnan hiipumisen yläkouluissa. Lisäksi kouluttajat suunnittelivat ala- ja yläkoulun

Friends-koulutusten yhdistämistä, koska omia ryhmiä niistä ei enää saataisi järjestettyä yläkoulujen vähäisen osallistuvuuden vuoksi.

Ohjaajien mukaan ohjelman vetäminen pitäisi aloittaa mahdollisimman pian koulutuksen jälkeen, jotta koulutuksessa opitut asiat olisivat tuoreessa muistissa. Toiseksi ohjaajat korostivat ohjelman nopeaa aloittamista siksi, ettei ohjelman vetäminen siirtyisi tai jäisi kokonaan aloittamatta. Ohjaajakoulutukseen olisi myös toivottu lisää selkeyttä ja keskeisimpien asioiden korostamista, jotta ohjaaminen olisi helpottunut.

Mul oli hiukan ehkä semmonen kuva et (...) mää luulin et täs ois ollu enemmän semmosii niinku sosiaalisii taitoja. Niin mulloli semmonen käsitys et täs ois enemmän ollu semmost sosiaalista puolta sen koulutuksen perusteella. (...) Toi tuli mulle ehkä kyl vähä yllätyksenä et siin oliki näin paljo tätä ongelmanratkaisua.
(Opettaja, Friends: vähäinen kokemus, muut ohjelmat: ei ole kokemusta)

6.4 Ohjaajien kokemukset opetusmateriaalista

Ohjaajien kokemuksen mukaan opetusmateriaalia oli erittäin runsaasti. Osa ohjaajista koki sen positiivisena asiana, koska silloin ohjaajan on mahdollista karsia sitä ja keskittyä olennaisiksi kokemiinsa asioihin. Toisaalta osa ohjaajista koki materiaalin runsauden vaikeuttavan ohjaamista, koska kaikki kirjan tarjoama materiaali koettiin keskeiseksi eikä valintaa ollut tällöin helppo tehdä. Haastateltavat kertoivat oppilaiden pitäneen kirjojen ulkoasusta ja he itse pitivät kirjaa selkeänä. Tämän koettiin auttavan oppilaiden motivoinnissa. Lisäksi monet ohjaajat olivat tyytyväisiä siihen, että saavat valmiin materiaalin käyttöönsä, ja että oppilaat saavat pitää työkirjan omanaan.

Ohjaajien mukaan opetusmateriaalissa haasteina olivat osittain liian vaikeat tehtävät. Ajatusten, tunteiden ja käyttäytymisen yhteys koettiin olleen oppilaille vaikeaa ymmärtää. Haastatteluissa korostui se, että tunnetaidot ovat joillekin

aikuisillekin hyvin vaikeita hallita, jolloin niiden opettaminen erityisesti alakouluikäisille koettiin haastavaksi.

No, tietyt tehtävät on aika vaikeita. Se varsinkin kun siel on sitä ajatusten, tunteiden ja käyttäytymisen ...äh, miten ne vaikuttaa toinen toisiinsa. Ni se, kun se on aikuisellekin välillä vaikee ajatella, niin saatikka 4.-5. -luokkalaiselle.

(Oppilashuoltoryhmän jäsen, Friends: vähäinen kokemus, muut ohjelmat: on kokemusta)

Jos oppilaat ohjaajien mielestä kokivat ohjelman sisällöt vaikeina tai tylsinä, he turhautuivat. Erityisesti nuoremmat oppilaat olivat kokeneet työkirjan tehtävät liian vaikeina ja ohjaajat selittivät sen johtuvan liian abstrakteista sisällöistä. Oppilaiden antama palaute oli välillä hyvin tylyäkin. Yksi 3.-4. luokan opettaja korosti pohdintatehtävien hankaluutta.

Tossa oli paljo sellasta et "mieti, mieti, ajattele, kuvittele" ja sillon ku se ei oo et missä niinku oikeesti tehdä... et osa lapsista niinku ehkä vähä turhautu siihen. Ja nyt on tullu iha semmosii kommentteja, ku on kuullu tän et "ei kai Friendsii?" Et se ei oo ollu mikää et kaikki olis hurmaantunu siihe et se on nyt mejjän luokalla.

(Opettaja, Friends: vähäinen kokemus, muut ohjelmat: ei ole kokemusta)

Näiden haasteellisiksi koettujen asioiden lisäksi yksi ohjaaja korosti positiivisena seikkana sitä, että materiaali opasti ohjaajaa rohkaisemaan ja antamaan kannustavaa palautetta.

Vaikei heil oo mitää oppimisvaikeuksii nii joskus sitä niinku yllättyy et ... et aijaa, et eiks ne ny niinku tajunnu tai tähän tyyliin... et niinku analysoi sitä omaa ajattelua ja niit omii tunteita ja semmosia. Onha se joilleki aikuisilleki aika vaikee. (...) Nyt me niinku vähä vaaditaan et me opetetaan näil nuoril mitä monet aikuisetkaa ei välttämättä sit nii... osaa. Et senki takii varmaa iha hyvä et kovasti kannustetaan (ohjaajan oppaassa) siihe rohkasemiseen ja kiittämiseen ja semmoseen.

(Opettaja, Friends: jonkin verran kokemusta, muut ohjelmat: on kokemusta)

Moni ohjaaja koki, että koko ohjelmaa ei voisi toteuttaa ilman sen opetusmateriaalia. Näin ollen opetusmateriaali on ohjaajien mukaan **edellytys ohjelman toteuttamiselle**. Materiaali nähtiin oman ohjaamisen perustana ohjelman keskittyessä työkirjan tehtäviin. Oppitunnin toteutuksesta kysyttäessä ohjaajat kertoivat seuraavansa työkirjan rakennetta ja ohjaavansa sen mukaisesti. Osa ohjaajista käytti materiaalia vahvasti oman ohjaamisensa tukena, jopa niin, että olisivat kaivanneet siihen erittäin yksityiskohtaisia ohjeita ohjelman vetäjälle. Tämä teknisen tiedon tarve korostui erityisesti noviiseilla, joilla oli vähäinen kokemus Friends-ohjelman ohjaamisesta.

Vois olla et siinäki kirjantekijät vois ehkä viä mieltii (...) ihan selvät ohjeet et 'tee nii et jaa luokka puoliks ja... näille vihreet laput ja näille punaset' ja... jotai semmosii, niinku hyvin semmosii et yksityiskohtii myöte selvitetty et miten tää juttu vois mennä... Tottakai täytyy vetäjälle jättää tilaa mut et semmosii iha valmiit juttui niinku... ehkä semmost toiminnallist enemmän.
(Opettaja, Friends: vähäinen kokemus, muut ohjelmat: ei ole kokemusta)

6.5 Ohjaajien kokemukset kompetenssiaan tukevista muista kontekstitekijöistä

Ohjaajakoulutuksen ja opetusmateriaalin lisäksi ohjaajan tukiverkostolla ja kouluyhteisöllä koettiin olevan merkitystä ohjaajan kompetenssille. Parityöskentely ja vanhempaintapaamiset muodostivat ohjaajien tukiverkoston. Kouluyhteisön tuki ohjelman toteutuksessa koettiin monesti haasteeksi etenkin käytännön järjestelyjen suhteen. Esimerkiksi lukujärjestyksen laatiminen tai ryhmän valinta olivat tuottaneet osalle ohjaajista ylimääräistä työtä, etenkin yläkoulujen ainejakoisessa järjestelmässä. Kouluyhteisössä vallitsevat arvot ja asenteet sekä rehtorin suhtautuminen ohjelman toteutukseen nähtiin myös ohjelman toteuttamiseen liittyvinä tekijöinä. Ohjaajan kompetenssin osa-alueet, ohjelman toteutuksen edellytykset ja muut kontekstitekijät on koottu oheiseen kuvioon (Kuvio 5).

Parityöskentelyn merkitys ohjaajan toiminnassa korostui jo vertaistapaamisessa. Ohjelma oli toteutettu lähes aina ohjaajien parityöskentelynä. Tutkimukseen osallistuneista ohjaajista vain yksi oli ohjannut Friendsiä yksin. Ohjelman toteuttamisen kannalta nähtiin tärkeänä, että parityöskentelyssä toinen ohjaajista voi keskittyä pedagogiseen ja toinen sosioemotionaaliseen ohjaamiseen. Lisäksi pidettiin tärkeänä, että luokan oma opettaja toimii toisena ohjaajana, koska hän tuntee oppilaansa ennalta. Yksi ohjaaja koki parin merkityksen jopa niin tärkeäksi, että koko Friends-ohjelman toteutuksen aloittaminen riippui siitä. Hän ei uskonut yksittäisen ohjaajan alkavan vetää ohjelmaa ilman paria. Jos esimerkiksi koulussa on vain yksi Friends-ohjaajakoulutuksen käynyt henkilö, tämän olisi vaikeaa aloittaa ohjelman ohjaaminen.

Jos molemmat ohjaajat ovat ulkopuolisia eivätkä jatkuvasti opeta luokkaa, koettiin Friends-ohjelma liian lyhyeksi interventioksi muuttamaan oppilaiden toimintatapoja pysyvästi. Luokan oman opettajan osuus olisi ohjelman toteuttamisessa erityisen tärkeä oppilaiden ennalta tuntemisen ja opetuksen jatkuvuuden vuoksi. Luokan omalla opettajalla olisi mahdollisuus pitää yllä ja vahvistaa oppilaidensa ohjelman aikana opimia Friends-taitoja myös myöhemmässä koulun arjessa.

Sit taas et kukaa ei oo pitämäs sitä siin arjessa, sitä ohjelmaa ja muistuttamas punasista ja vihreist ajatuksista et kyl niinku muuta (tarvittaisiin) ku et mä aina välillä käytäväl huutelen...

(Oppilashuoltoryhmän jäsen, Friends: vähäinen kokemus, muut ohjelmat: ei ole kokemusta)

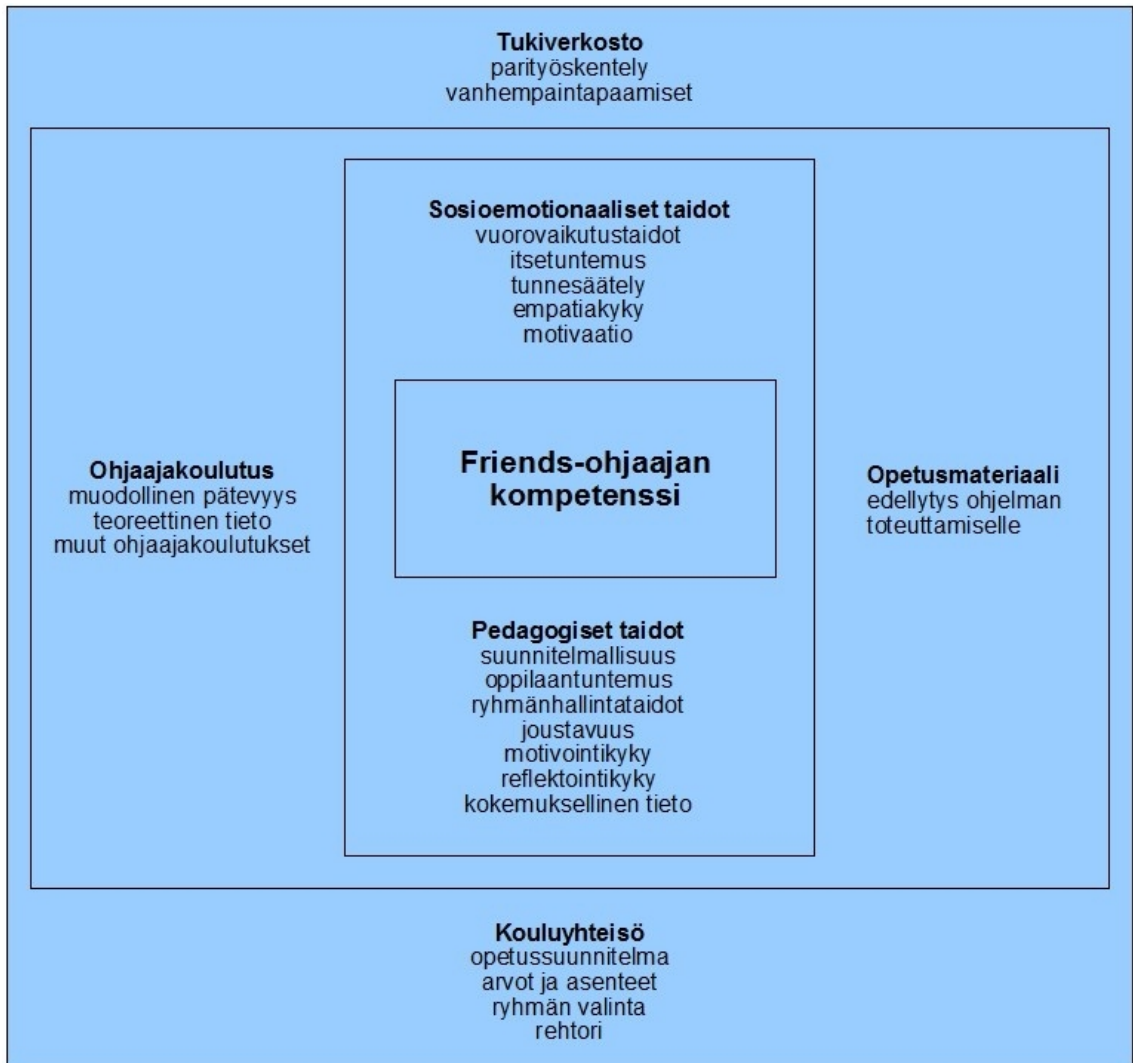
Vanhempaintapaamisen pitäminen kuuluu ohjaajien mukaan Friends-ohjelman aloitukseen. Vertaistapaamisen ja haastattelujen perusteella kuitenkin harva ohjaaja pitää vanhempainiltaa, vaan ainoastaan informoi ohjelman aloituksesta vanhempia kirjeitse tai sähköisesti. Syiksi vanhempainillan poisjättämiselle mainittiin olosuhteet, taloudelliset asiat, kiire tai laiskuus. Vanhempien osallistuminen koettiin kuitenkin merkitykselliseksi ohjelman

toteutuksessa, koska sen arveltiin lisäävän motivaatiota itse ohjelmaan ja jopa parantavan perheen keskinäisiä vuorovaikutussuhteita.

Me ollaan ny tehty laiskuuttamme semmonen niinku virhe et me ei pidetty sitä vanhempainiltaa siihe alkuun, koska tää ei oo meijän kummankaa oma luokka ja ei niinku oo oikein saanu pitää sitä ja sit kuin moni sinne ois tullu (...) Kyl mä niinku suosittelisin et (...) sen vois nyt niinku yhdistää johonki normivanhempainiltaan sillai... ja just se että, et kotiväki (...) tois siihe vähä niinku painoarvoa ja ja muutenki sit se koko perheen sisäinen vuorovaikutus vois saada siit jotai. (...) seuraavalla kerralla kyl otan sen vanhempainillan.
(Opettaja, Friends: jonkin verran kokemusta, muut ohjelmat: on kokemusta)

Valitettavasti ei oo ollu (vanhempainiltaa). Ei pysty enää tän oman työn ohella kun siitä ei saa mitään erillisiä korvauksia, niin ei.
(Opettaja, Friends: paljon kokemusta, muut ohjelmat: ei ole kokemusta)

Yksikään tutkimukseen osallistuneista ohjaajista ei ollut ohjannut Friends-ohjelmaa ilman **rehtorin** suostumusta. Friends-ohjelman toteutukselle rehtorin suhtautuminen ohjelman aloittamiseen koettiin erittäin tärkeäksi. Jos koulun rehtori ei ole mukana tai vähintään hyväksy ohjelmaa, sitä ei uskottu voivan aloittaa ollenkaan. Rehtorin merkitystä perusteltiin myös taloudellisilla syillä eli opetusmateriaalin hankinta mahdollistui vain rehtorin suostumuksesta. Ohjelman toteuttamista hankaloittavaksi koettiin myös lukujärjestystekniset asiat, jotka miellettiin koulu yhteisön ja **opetussuunnitelman** määrittämäksi ongelmaksi. Friends-ohjelmalle ei ollut välttämättä helppoa löytää aikaa lukujärjestyksistä, ja sen tärkeyttä oli kyseenalaistettu joissakin kouluissa. Sen oli koettu vievän aikaa varsinaisilta oppiaineilta. Lukujärjestykseen liittyväksi ongelmaksi mainittiin myös oppitunnin pituus. Friends-ohjelma on rakennettu 75 minuutin oppitunneille, kun taas Suomen kouluissa on 45 minuutin oppitunnit. Tästä aiheutui se, että ohjaajat kokivat joutuvansa karsimaan opetusmateriaalia enemmän kuin ohjelman tavoitteiden toteutuminen sallisii. Tosin osa ohjaajista oli pystynyt ratkaisemaan asian pitämällä kaksoistunnin yhtä Friends-oppituntia kohden. Esimerkiksi yläkoulussa ainejakoista lukujärjestystä noudatettaessa se ei ollut mahdollista.

Kuvio 5. Friends-ohjaajan kompetenssin muodostuminen kontekstitekijöineen

Koulu yhteisön **arvoilla** ja **asenteilla** tunnetaitojen opettamista kohtaan on merkitystä ohjelman toteutuksen mahdollistamisessa. Yksi haastateltavista uskoi ohjelman samanaikaisen ohjaamisen useilla luokilla tukevan ohjelman vaikuttavuutta. Kun ohjelma olisi tuttu koulu yhteisössä laajemmin, sen peruseriaatteita olisi helpompi toteuttaa käytännössä. Tämän haastateltava koki mahdollisuudeksi, jolla ohjelman tavoitteisiin voitaisiin vastata paremmin.

Must sil (koulu yhteisöllä) on suuri merkitys ja ainaki sit jos ajatellaan, että mitä tuloksia tästä saadaan, niin mitä enemmän se

kouluyhteisö on mukana, jotenki tukemassa ja näkemässä, että tää on hyödyllinen niin sitä enemmän, mä uskon, et tästä tulee myöskin hyötyä niille oppilaille ja jos sitä vedettäis niinku laajemmin, useilla luokilla esimerkiksi siel koulussa, niin must tuntuu et se tois jotaki uutta koko koulun käytäntöihin, jotka sitte taas koituis niiden oppilaiden hyväks.

(Oppilashuoltoryhmän jäsen, Friends: vähäinen kokemus, muut ohjelmat: on kokemusta)

Kouluyhteisön asenteiden koettiin voivan hankaloittaa ohjelman toteutusta. Vertaistapaamisessa ohjaajat kertoivat joidenkin opettajien vaikeasta suhtautumisesta ohjelmaa kohtaan. Esimerkiksi lukujärjestyksissä ei ollut tilaa Friends-ohjelmalle, koska se ei ole varsinainen oppiaine. Jotkut aineenopettajat olivat olleet huolissaan tiedollisten aineiden oppimääristä, jos heidän tuntejaan olisi tarvittu Friends-ohjelmalle. Sama asia tuotiin esille haastatteluissa:

Must tuntuu et kaikkein haastavinta on koulujen tottumattomuus tän tyyppisiin asioihin. Eli niin kuin tällaiset lukujärjestystekniset asiat ja tän tapaset asiat et niinku tällasille ohjelmille, KiVa Kouluille, stressinhallintakursseille, depressiokouluille, Friendseille, ei ole sellasta niinku selkeää paikkaa peruskoulussa, et se on niinku raivattava se tila sinne, ja se on hankalaa!

(Oppilashuoltoryhmän jäsen, Friends: jonkin verran kokemusta, muut ohjelmat: on kokemusta)

Joissakin kouluissa koko ikäluokka (esimerkiksi seitsemännet luokat) käy Friends-ohjelman läpi. Yksi haastatelluista ohjaajista kertoi vetävänsä sen koulussaan kaikille kahdeksansille luokille terveystiedon tuntien aikana. Haastatteluista kuitenkin kävi ilmi, että useammin **ryhmät valittiin** opettajien tai oppilashuoltoryhmän näkemyksen perusteella. Ryhmä saattoi olla pienryhmä, ainoastaan luokan tytöt tai hankalaksi koettu luokka. Hankalien oppilasryhmien valikoituminen ohjaukseen koettiin ohjelman toteutuksen lisähaasteena, muun muassa siksi, että oppilaat suhtautuivat jo etukäteen negatiivisesti ohjelmaan. Ohjaajien mukaan oppilaiden keskuudessa sitä sanottiin ”vammaisohjelmaksi” tai se oli heidän mielestään ”ihan syvältä” silloin, kun he tiesivät olevansa ainoa Friends-ohjelmaa läpikäyvä luokka koko koulussa.

7 Pohdinta

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää Friends-ohjaajien kokemuksia omasta kompetenssistaan ja ohjelman toteutuksesta. Tutkimukseen osallistui kahdeksan Friends-ohjaajaa, joista kaksi oli toiminut myös ohjaajien kouluttajina. Ohjaajien kokemuksissa omasta kompetenssistaan korostuivat pedagogiset taidot, joista keskeisimpiä olivat suunnitelmallisuus, oppilaantuntemus, ryhmänhallintataidot ja motivointikyky. Kysyttäessä millainen ihanteellisen Friends-ohjaajan tulisi olla, heidän näkemyksensä keskittyivät kuitenkin vahvemmin sosioemotionaalisiin kuin pedagogisiin taitoihin. Näistä taidoista vuorovaikutustaidot, itsetuntemus, empatiakyky ja motivaatio ohjelman toteuttamiseen olivat keskeisimpiä. Ohjaajakoulutuksen antaman tuen ohjaajan kompetenssille koettiin olevan vähäinen, vaikka se antaakin muodollisen pätevyyden. Ohjelman ohjaaminen nähtiin mahdollisena ilman sen opetusmateriaalia, vaikka sen runsaus tuottikin joillekin valikoimisen vaikeuksia. Lisäksi korostui parityöskentelyn ja kouluyhteisön merkitys ohjelman toteutusta ja omaa kompetenssia tukevinä tekijöinä.

Tutkimuksen tulosten perusteella voidaan todeta, että Friends-ohjaajan kompetenssia on vaikea määritellä eikä johtopäätöksiä ole mahdollista täsmällisesti todentaa käytännössä. Tavallisesti ammatillisen kompetenssin arviointi kattaa vain kapean alueen käytännön tilanteista. Ammatillinen kompetenssi painottuu pitkälti hankittuun perehtyneisyyteen ja sen arviointi keskittyy vain vähän käytännön taitojen arviointiin. Ammatillisen kelpoisuuden päätelmiä on siis käytännössä vaikea vahvistaa. (Ruohotie & Grimmet 1996, 82.) Hyvää opetusta ei voida standardisoida, vaan se on luotava koulun opetustilanteissa joka päivä uudelleen. Kompetentti opettaja tiedostaa tämän ja toimii joustavasti erilaisissa tilanteissa. (Uusikylä 2006, 70–71, 75.) Tämän tutkimuksen mukaan Friends-ohjaajan pedagogisten taitojen yksi tärkeä osa-alue on juuri joustavuus. Ohjaajien aiemmalla kokemuksella voisi ajatella olevan merkitystä joustavan päätöksenteon suhteen. Osa ohjaajista kuvasi tilanteita, joissa he kokivat lasten hyvinvoinnin kannalta tarpeelliseksi muuttaa

suunnitelmiaan tilanteen vaatimalla tavalla. Näillä ohjaajilla oli aiempaa kokemusta tunnetaito-ohjelman ohjaamisesta, mikä paransi heidän mahdollisuuksiaan toimia joustavasti ja asiantuntevasti.

Tässä tutkimuksessa lähdettiin määrittelemään Friends-ohjaajan kompetenssia hyödyntäen Heikkisen (2002, 284–285) ammatillisen identiteetin käsitettä, joka jakautuu persoonalliseen ja kollektiiviseen identiteettiin. Sosioemotionaaliset ja pedagogiset taidot nähtiin osana ohjaajan persoonallista identiteettiä. Ohjaajan kollektiivisena identiteettinä pidettiin hänen rooliaan osana kouluyhteisöä ja tukiverkosta. Näiden identiteettikuvausten väliin sijoitettiin Friends-ohjaajakoulutus ja sen opetusmateriaali, jotka ovat kiinteä osa ohjaajuutta. Ilman ohjaajakoulutusta ei voi olla Friends-ohjaaja eikä ohjelmaa voi myöskään ohjata ilman sen opetusmateriaalia. Ohjaajan kompetenssia voidaan siis ymmärtää ammatillisen identiteetin kautta jakamalla se persoonalliseen ja kollektiiviseen identiteettiin. Ohjelman toteutukselle välttämättömiä ovat lisäksi ohjaajakoulutus ja opetusmateriaali.

Ohjaajat korostivat omaan ohjaamiseensa liittyen pedagogisia taitoja, kun taas yleisellä tasolla puhuttaessa ohjaajat nimesivät Friends-ohjaajan kompetenssiin kuuluviksi asioiksi enemmän sosioemotionaalisia taitoja. Tämän voidaan arvella kertovan joko ohjaajien kriittisyydestä omia taitojaan kohtaan, heidän ohjaamistyylistään, sosioemotionaalisten taitojen itsestäänselvänä pitämisestä tai vaikeudesta puhua tunteista. Ohjaajien kriittisyys omassa ohjaamisessaan keskittyi pedagogisten taitojen riittämättömyyteen, kuten suunnitelmallisuuden, ryhmänhallintataitojen tai muiden teknisten taitojen puutteeseen. Teknisten taitojen puutteen on todettu korostuvan uransa alkuvaiheessa olevien terapeuttienkin itsearvioinneissa. Sen sijaan ammatillisen kehityksen myöhemmissä vaiheissa itsereflektio painottuu vuorovaikutustaitoihin. (Niemi & Tiuraniemi 2010.) Näin ollen voisi ajatella myös Friends-ohjaajien ammatillisen kehityksen kulkevan pedagogisten taitojen korostamisesta sosioemotionaalisia taitoja korostavaan eksperttityteen.

Ohjaajien omat sosioemotionaaliset taidot ovat myös saattaneet olla niin heikot, etteivät he osanneet kertoa niistä. Toisaalta voisi ajatella, ettei sosioemotionaalisia taitoja haluaisi opettaa henkilö, joka ei arvosta ja hallitse tällaisia taitoja ainakin jonkin verran. Vaikka koulupsykologin työ on vahvasti tunteiden käsittelyä, ei heidänkään ollut helppo määritellä tunnetaitoja. Yksi haastatelluista sanoi, ettei ohjaajan tarvitse olla tunnetaitoinen. Kuitenkin hän täydensi näkemystään toteamalla, että ohjaajan on osattava olla aikuinen, joka ei provosoidu, ja jolla on hyvä itsetunto. Kyseiset taidot viittaavat mitä ilmeisimmin tunnetaitoiseen aikuiseen, vaikka kyseinen haastateltava oli juuri epäillyt ohjaajan tunnetaitojen merkitystä.

Tunnetaitavat opettajat ovat muita useammin käyttäneet tunnetaito-ohjelmia omien oppilaidensa kanssa (Goleman 2006). Ohjaajan täytyy hallita itse tunnetaidot voidakseen opettaa niitä (Nikkanen & Syrjälä 2006, 83). Kaikki vastaajat eivät kuitenkaan olleet sitä mieltä, vaan jopa vähättelivät tunnetaitojen merkitystä kompetenttin ohjaajan ominaisuuksissa todeten, että normaali, tervejärkinen henkilö voi olla hyvä ohjaaja tarvitsematta erityisiä tunnetaitoja. Voisiko tämä tarkoittaa, ettei heillä itsellään ollut tällaisia taitoja? Valtaosa ohjaajista kuitenkin osoitti kykenevänsä refleктоimaan omaa ohjaamistaan. Opettaja, joka kykenee arvioimaan omaa toimintaansa, luo myös oppilaille edellytyksiä itsearviointiin (Korkeakoski 2004, 175). Itsesäätelytieto on tärkeä osa opettajan kompetenssia, koska se sisältää metakognitiiviset taidot ja reflektiivisyyden. (Tynjälä 2006, 107.) Näiden taitojen merkitys on tärkeää erityisesti tilanteessa, jossa oppilaita ohjataan tunteiden hallintaan. Ohjaajien esimerkin ja omien sosioemotionaalisten taitojen voisi arvella olevan oppilaiden oppimisen edellytys. Moni ohjaaja oli ohjannut muutakin tunnetaito-ohjelmaa ja käynyt siihen liittyvän koulutuksen. Nämä ohjaajat kokivat hyötyneensä tästä Friendsiä ohjatessaan. Olisiko aiempien tunnetaito-ohjelmien vetäminen siis kehittänyt ohjaajan omia tunnetaitoja?

Psyykkisen yhteyden toiseen ihmiseen voi luoda vain avoin, ymmärtävä ja emotionaalisesti herkkä ihminen. Yksilön itsen ja toisten ymmärtäminen sekä

tunnesäätelyn oppiminen vaatii tunnetilojen jakamista. (Juutilainen 2009, 252.) Ohjaajat kokivatkin, että kompetentin Friends-ohjaajan olisi tärkeää olla empaattinen ja välittää oppilaistaan sekä kyetä avoimeen vuorovaikutukseen oppilaidensa kanssa. Tässä ohjaajat eivät siis kertoneet enää ainoastaan omasta ohjaamisestaan, vaan siitä millainen hyvän Friends-ohjaajan yleisesti ottaen tulisi olla. Laes (2001, 255) on todennut, että useasti opettamisessa kasvatukselliset seikat menevät tiedollisen oppiaineen edelle. Tunnetaitojen opetukseen soveltuvat arkipäivän tilanteet ovat usein kasvatukseen liittyviä, esimerkiksi oppilaiden välisten ristiriitojen selvittäminen. Tällainen vaikutti olevan ohjaajienkin näkemys, mutta silti joidenkin ohjaaminen oli hyvin kirja- ja tietopainotteista. Jo aiemmin Friends-ohjaajien antamissa palautteissa on toivottu tunneille lisää toiminnallisuutta ja keskustelua sekä vähemmän oppikirjakeskeisyyttä (Pennanen & Joronen 2007, 29). Eivätkö ohjaajat kuitenkin itse ole vastuussa siitä, miten he ohjaavat? Ovatko he siis kohdistaneet toiveensa ohjelman materiaalille vai itselleen?

Ohjaajien kokemuksissa omasta ohjaustyöstään korostui hankalien ryhmien myötä tehdyt päätökset siirtyä koulumaisempaan työskentelytapaan. Tällöin he kertoivat ohjanneensa oppilaat tekemään itsenäisesti kirjan tehtäviä ja luopuneensa lähes kaikista toiminnallisista työskentelymuodoista. Ohjaajat selittivät valintojaan oppilaiden häiritsevästä käyttäytymisestä johtuviksi. Oppikirjapainotteisuuden voisi ajatella tällaisessa tapauksessa merkitsevän ohjaajan heikkoja ryhmänhallintataitoja ja itsereflektiokyvyn puutetta. Safranin ja Muranin (2003) mukaan terapeutin suhteen ohjaaja voi itsereflektiossaan piiloutua vaikeilta teemoilta leimaamalla ohjattavat hankaliksi tapauksiksi tai he voivat keskittyä ohjaustekniikoiden käytön tarkasteluun. Kuitenkin on mahdollista, että myös kouluyhteisö tai ohjaaja on tällöin asettanut liian kunnianhimoiset tavoitteet Friends-ohjelmalle ja toivonut ohjelman ratkaisevan jo olemassa olevia vaikeuksia esimerkiksi luokan ryhmädynamiikassa tai oppilaiden moniongelmaisuuksissa. Ohjaajien kokemus olisi siis hyvä huomioda oppilasryhmää valittaessa, jottei aloitteleva ohjaaja saisi ohjattavakseen kaikkein haasteellisinta ryhmää.

Ohjaussuhdetta Friends-ohjaajan ja oppilaiden välillä voitaisiin jossain määrin verrata terapiasuhteeseen. Terapeutin identiteetin kehittyessä tiedot muuttuvat taidoiksi ja aloittelevan terapeutin identiteetti kehittyy monipuolisen asiantuntijan identiteetiksi. Tähän oppimisprosessiin kuuluu keskeisenä osana itsereflektiotaitojen oppiminen, jotta todellista oppimista voisi tapahtua. (Tiuraniemi 2009.) Itsereflektioissa keskitytään erilaisiin asioihin ammatillisen kehittymisen eri vaiheissa (Niemi & Tiuraniemi 2010). Terapeutin ammatillisen kehityksen alkuvaiheessa käsitteellinen ja tekninen osaaminen korostuu itsearviointissa, kun taas kokemuksen myötä reflektointi kehittyy ja kohdistuu enemmän ihmisten välisiin suhteisiin. (Niemi & Tiuraniemi 2010; Bennett-Levy 2006; Bennett-Levy, Lee, Travers, Pohlman & Hamernik 2003). Myös tässä tutkimuksessa oli havaittavissa, että aloittelevat ohjaajat refleктоivat enemmän teknisiä puolia ohjaamisestaan kertomalla opetusmateriaalin käytöstä tai oppituntien suunnittelusta. Sen sijaan kokeneemmat ohjaajat saattoivat jo keskittyä ohjaaja-oppilassuhteeseensa ja laajemmin koko ohjaustyöhönsä. Kompetenssia tutkittaessa onkin todettu, että ekspertit hahmottavat ongelmat laaja-alaisempina kuin noviisit ja he myös prosessoivat ongelmia syvällisemmin. (Tynjälä 2006, 105.)

Kuten terapeutit, myös Friends-ohjaajat saattaisivat hyötyä esimerkiksi työnohjauksesta voidakseen kehittää kompetenssiaan. Työnohjaus koetaan usein tärkeimmäksi omaa oppimista kehittäväksi osatekijäksi (Tiuraniemi 2009). Työnohjauksen tehtävä on edistää ammatillista kasvua ja kehitystä sekä työssä jaksamista (Tiuraniemi 2005). Voisi ajatella, että Friends-ohjaajien vertaistapaamisen funktio on alunperin ollut toimia työnohjauksen kaltaisena ammatillista kasvua edistävänä tapaamisena. Kuitenkaan vertaistapaamiset eivät näyttäneet vastaavan tähän tarpeeseen, koska osallistujat olivat kerta kerralta vähentyneet eivätkä ohjaajat maininneet vertaistapaamisia kysyttäessä ohjaustyötä tukevista tekijöistä. Myöskään ohjaajakoulutus ei vaikuttanut olevan riittävä, kuin vain muodollisen pätevyyden hankkimiseen, joten tulevaisuudessa työnohjauksen antamiin mahdollisuuksiin olisi hyvä kiinnittää huomiota.

Mahdollisesti vertaistapaamista voisi kehittää enemmän työohjauksen kaltaiseksi ohjauskokemusten jakamisfoorumiksi, joka kuuluisi kiinteänä osana Friends-ohjelman läpiviemiseen.

Kompetentilla opettajalla on hyvät itsesäätelytaidot, kokemuksesta syntynyt intuitiivinen ote työhönsä ja mahdollisuus joustavaan toimintaan tilanteesta riippuen. Tällaisen ohjaajan ei tarvitse työtehtävänsä äärellä miettiä, minkä teorian pohjalta hänen pitäisi toimia, vaan hän pystyy toimimaan kaikissa tilanteissa joustavasti ja intuitiivisesti. Kompetentti opettaja ohjaa yhtäaikaaisesti omaa toimintaansa, pohtii ongelmatilanteita ja tarvittaessa muuttaa strategioitaan. (Tynjälä 2006, 102, 105–107.) Ohjelman toteuttamisessa ohjaajan kompetenssi ja sen kehittyminen eivät vielä takaa onnistunutta lopputulosta. Tunnetaito-ohjelma ei toimi rokotuksen tavoin, vaan ohjelman opetuksia on ylläpidettävä ja seurattava sen noudattamista (Elias et al 2000). Ohjaajien haastatteluissa korostui luokan oman opettajan tärkeys Friends-ohjelman ohjaamisessa, koska hän tuntee oppilaansa ennalta. Tässä on huomioitava oppilaantuntemuksen lisäksi myös työn pitkäjänteisyys, koska ohjelman opetuksia tulisi käyttää jokapäiväisessä arjessa, jotta oppilaat sisäistäisivät juuri oppimansa sosioemotionaaliset taidot osaksi omaa ajattelua ja toimintaa.

Kouluuyhteisön arvojen ja asenteiden merkitystä tunnetaito-opetuksessa ei voida vähätellä. Oppimiselle parhaat edellytykset tarjoaisi koulu, jossa opettajat, muu henkilökunta sekä rehtori suhtautuvat kouluun myönteisesti ja pyrkivät luomaan luottamuksellista välittämisen ilmapiiriä saavuttaakseen emotionaalisesti ja sosiaalisesti tasapainoisemman kouluympäristön. Koulun ilmapiirin parantamisessa rehtori on merkittävässä roolissa. Hänen on omassa toiminnassaan pyrittävä positiiviseen ja empaattiseen vuorovaikutukseen. Näin hän toimii kannustavana esimerkkinä koko koulun vuorovaikutussuhteiden ja tunnetaitojen edistämiseksi. (Goleman 2006.) Kouluuyhteisöllä on myös merkitystä käytännön asioiden järjestämisessä. Friends-ohjaajat ovat aiemminkin antaneet palautetta siitä, että oppitunteja on vaikea saada

sijoitettua lukujärjestyksiin (Pennanen & Joronen 2007, 29). Myös tämän tutkimuksen perusteella lukujärjestystekniset asiat ja muut opetussuunnitelmaan liittyvät asiat koettiin haastavina ohjelman toteutuksen kannalta.

Ohjelma on tarkoitettu kouluympäristössä toteutettuna pääasiassa koko luokan käyttöön ja sitä tulisi soveltaa vain sen verran, että ohjaaja valikoi oppisisältöjä tai -materiaalia. Lisäksi se on tarkoitettu masennus- ja ahdistusongelmien ennaltaehkäisyyn eikä niiden vähentämiseen. Todellisuudessa ohjelma on kuitenkin käytössä vertaistapaamisen keskustelun ja teemahaastattelujen perusteella useimmiten ”koulun kauheimmalla luokalla”, vain luokan työillä, erityisryhmillä tai oppilashuoltoryhmän valitsemalla luokalla tai ryhmällä. Toisaalta on luonnollista, että tunnetaito-ohjelmaa lähdetään toteuttamaan ongelmallisella luokalla, kun ajatellaan, että sellaiselle olisi eniten ohjelmasta hyötyä. Ohjelmaa voidaan käyttää myös pienryhmäohjelmalla valituille ahdistuneisuudesta kärsiville lapsille, mutta tällöin ohjaajan tulisi olla alan ammattilainen, jolla on riittävä koulutus pienryhmän vetämiseen (Barrett 2004a, 13). Kuitenkaan ohjaajien mukaan tätä ei pitäisi viedä hajanaisille luokille, vaan kiinteille ryhmille, joissa yhteishenki jo pelaa. Ohjaajien tarve kuvailla ryhmän ominaisuuksia oman itsereflektion sijaan voisi tässäkin yhteydessä merkitä ammattitaidon kehityksen olevan vasta alussa. Lisäksi ohjelman sisältöjä on varmasti vaikeaa tai lähes mahdotonta ylläpitää luokassa, jossa vain osa lapsista tuntee ohjelman. Jos Friends pidetään vain luokan työille, eikö pojille saata tulla sellainen olo, että tunneasiat kuuluvat vain tytöille? Eikö tällaisesta saata ohjaajan tiedostamatta muodostua piilo-opetussuunnitelma?

Ohjelmaan kohdistuva kritiikki on myös tärkeää, koska sen avulla toimintaa voidaan kehittää. Vaikka tulokset eivät olisi toivottuja, niitä ei silti tule salata, vaan erityisesti niistä on keskusteltava ja pyrittävä muuttamaan tilannetta. (Elias et al 2000.) Koska ohjaajat kokivat levottomat oppilaat usein ohjelman toteuttamista hankaloittavina, olisi moniongelmaisten oppilaiden kohdalla arvioitava, millaisesta interventiosta he hyötyisivät eniten. Friends ei välttämättä

pysty vastaamaan esimerkiksi työrauhaongelmiin, koska sen ensisijainen tavoite on ennaltaehkäistä ahdistusta ja masennusta.

Friends-ohjaajat eivät juurikaan tuoneet esille teoreettisen tiedon osuutta tai sen tarpeellisuutta ohjaamistyössään. Myöskään terapeuttien ammatillisen kehityksen itsearvioinneissa käsitteelliset tiedot ja taidot eivät tulleet yhtä korostuneesti esille kuin teknisen osaamisen haasteet (Niemi & Tiuraniemi 2010). Tämän tutkimuksen tulokset olivat siis samansuuntaisia. Toinen aihe, joka ohjaajien arvioinneista puuttui tässä tutkimuksessa lähes kokonaan, oli heidän omat onnistumisenkokemuksensa, vaikka niistä erikseen kysyttiin. Ainoastaan oppilaiden innostuneisuuden ja oppimisen koettiin olevan merkkejä omista onnistumisista eivätkä siis omat henkilökohtaiset saavutukset tai taidot tulleet ilmi. Tämän voisi arvella kuvastavan esimerkiksi suomalaisille tyypillistä vaatimattomuutta, jonka mukaan omien onnistumiskokemusten kertominen olisi ehkä itsensä liiallista kehumista. On myös mahdollista, että ohjaajat eivät olleet kokeneet onnistuneensa ohjelman toteuttamisessa, vaan ohjaaminen olikin ollut odotettua haasteellisempaa.

Ehkä tämän tutkimuksen yllättävin tulos oli, että ohjaajat eivät juurikaan olleet pitäneet vanhempainiltoja tai yhteyttä vanhempiin, vaikka vanhempien osallistuminen olisi olennainen osa Friends-ohjelman tavoitteita. Ohjelman toteuttamisessa pidetään vanhempien osallistumista tärkeänä ja heille tulisi pitää oma vanhempaintapaaminen, jossa heidät perehdytetään Friends-ohjelman periaatteisiin. (Barrett 2009b.) Ohjelma sisältää kaksi ohjattua vanhempien tapaamista, joihin on valmis ohjelmarunko ryhmäohjaajan oppaassa. (Barrett 2004a, 15, 175–191). Syiksi vanhempainillan poisjättämiseen ohjaajat nimesivät muun muassa kiireen, olosuhteet tai taloudelliset seikat. Miten ohjaajien kokemat esteet saataisiin minimoitua? Ehkä kouluyhteisön tai kunnan myötävaikutuksella voitaisiin tukea Friends-ohjaajan mahdollisuuksia ohjata kokonaisvaltaisemmin ja näin ottaa myös vanhemmat mukaan yhteiseen projektiin. Esimerkiksi vanhempainiltojen taloudellinen

tukeminen voisi edesauttaa niiden järjestämistä. Vanhemmat voisivat parhaimmillaan tukea Friends-ohjelman toteuttamista ja ohjaamista.

Mielenkiintoista tuloksissa oli se, että yksi ohjaaja oli ohjannut Friends-ohjelmaa yksin. Kaikilla muilla oli ollut pari. Friends-ohjaajan kompetenssin määrittelyminen siis hankaloitui entisestään, koska jotkut ohjaajat kokivat, että työpari on suorastaan välttämätön Friends-ohjelman ohjaamisessa eivätkä jotkut uskoneet ohjelmaa edes vedettävän ilman toista ohjaajaa. Tämä varmasti kertoo Friends-sisältöjen opettamisen haasteellisuudesta. Ei riitä, että yksi aikuinen osoittaa esimerkillään tunnetaitojen merkityksen, vaan siihen tarvittaisiin suurempaa joukkoa asiaan sitoutuneita henkilöitä. Ohjelman suositus onkin, että sitä vetäisi useampi kuin yksi ohjaaja (Barrett 2004a, 10). Myös ohjaajat, joilla ei ole kokemusta ryhmien kanssa työskentelystä, tarvitsisivat työparin jakamaan ohjaamisvastuuta. Tutkimusten mukaan parityöskentely edistää pedagogista ammatillista kehitystä, koska siinä voidaan jakaa opettamiseen liittyviä asioita, reflektoida ja ratkaista ongelmia yhdessä (Zwart et al 2008). Parhaimmillaan Friends-yhteistyö voisi edesauttaa yhteisöllistä asiantuntijuuden kehittymistä.

Ehkä tunnetaito-ohjelman sisältöjen opettamista ei voidakaan jättää pelkästään yhden ihmisen vastuulle, vaan ohjaamiseen tarvitaan koko kouluyhteisön ja vanhempien osallistumista. Goleman (1997) on myös todennut, että kaikki otolliset koulupäivän tapahtumat tulisi käyttää hyödyksi tunnetaitojen opetuksessa. Tähän tulisi siis kaikkien kouluyhteisön jäsenten sitoutua. (Goleman 1997, 332.) Koulun johtajuus ja opetuksen laatu ovat kaksi kriittisintä osa-aluetta oppilaiden oppimisen parantamisessa. Rehtori luo ympäristön, ohjaa ja tukee koko koulua sen pyrkimyksissä jatkuvasti parantaa opetusta ja oppimista. (Paige, Rees, Petrilli ja Gore 2004.) Koulun yhteinen toimintakulttuuri tukisi parhaimmillaan sosioemotionaalisten taitojen sisäistämistä. Lisäksi tarvittaisiin vanhempien panostusta, koska silloin tunnetaito-opetus ulottuisi kokonaisvaltaisesti lapsen elämismaailmaan. Sen vuoksi joihinkin tunnetaito-ohjelmiin on kehitetty erikseen vanhemmille suunnattuja kursseja, joissa heitä

opastetaan osallistumaan lapsensa tunne-elämän tukemiseen. (Goleman 1997, 332.) Vaikka tämän tutkimuksen tulosten perusteella saatiin sellainen käsitys, ettei vanhempainiltoja pidetä, kyseessä on kuitenkin vain kahdeksan ohjaajan kokemukset ja Friends-ohjaajien vertaistapaamisessa esille tulleet käsitykset. Lisäksi tuloksista kävi ilmi, että etenkin luokkaa ennestään tuntemattomien ohjaajien oli vaikeampi järjestää vanhempainiltaa, koska sekä oppilaat että vanhemmat olivat heille vieraita. Eikö tällöin voisi ajatella, että ohjelman kannalta olisi parasta, jos ohjaaja tuntisi ennalta lapset ja vanhemmat, tai että luokan oma opettaja olisi ainakin mukana ohjelman toteutuksessa?

Ohjaajakoulutusta arvioitaessa oman ohjaamisen tukena osa ohjaajista toivoi koulutukseen enemmän konkreettisia harjoituksia ja osa olisi lisännyt teoreettista tietoa lapsen psyykkisestä kehityksestä ja mielenterveydestä. Osa ohjaajista koki hyötyneensä koulutuksen konkreettisista harjoituksista ja kertoi käyttävänsä niitä, mutta osa taas korosti koulutuksen teoreettisen osuuden hyödyllisyyttä omalle ohjaajuudelleen. Ohjaajien ristiriitaiset näkemykset ohjaajakoulutuksen kehittämistä ja hyödyistä johtuneet jokaisen erilaisista taustoista, joista he lähtevät ohjaamaan. Lisäksi syvälinen oppiminen edellyttäisi todennäköisesti pidemmän kuin yhden päivän koulutuksen. Myös ohjaajakoulutusta vetävien henkilöiden laaja oma kokemus Friends-ohjelman ohjaamisesta voisi olla hyödyllistä ohjaajakoulutusta kehitettäessä.

Vertaistapaamisesta saatiin käsitys myös siitä, että Friends-ohjaamisesta ei innostuta enää yhtä helposti kuin aiemmin. Friends-kouluttautumiseen liittyvä innostuneisuuden lasku ohjaajilla voisi johtua esimerkiksi siitä, että ohjelman sisältöjä ei pidetä tärkeinä, sen tehokkuuteen ei uskota tai ohjelman toteuttaminen onkin koettu odotettua vaikeammaksi. Ohjelman toteuttaminen vaatii erityisiä järjestelyitä eikä kaikki opettajat, kuraattorit ja psykologit ole valmiita ottamaan tällaista taakkaa muiden työtehtävien lisäksi. Osa voi myös ajatella, että tunnetaidot ja niiden opetuksen voi huomioida kaikessa arjen toiminnassa eikä koe siihen tarvittavan erillistä ohjelmaa. Tutkimuksen aikana selvisi, etteivät kaikki ohjaajakoulutukseen osallistuneet alkaneetkaan ohjata

kyseistä ohjelmaa. Vertaistapaamisen näkemysten perusteella intensiivinen tuki ohjaajille saattaisi estää innostuksen hiipumisen. Vastaisiko työnohjaus tähän intensiivisen tuen tarpeeseen?

Friends-ohjaajakoulutuksissa olleilta pyydettiin palautetta syksyllä 2009. Palautteiden perusteella ohjelmaa pidettiin erittäin hyödyllisenä oman työn kannalta ja sen koettiin olevan helposti sovellettavissa omaan käyttöön. Asteikolla yhdestä viiteen osallistujat arvioivat Friends-koulutuksen keskiarvoksi neljä. (Gerkman & Sykkö 2010.) Tämä palaute oli kerätty heti koulutuksen jälkeen eivätkä ohjaajat olleet vielä ohjanneet ohjelmaa kertaakaan. Innostuneisuuden voisi ajatella olleen siis korkea ja suunnanpeen palautteidenantoa. Koulutusta arvioitaessa onkin huomioitava ohjaajien antama palaute suhteessa heidän ohjaamiskokemukseensa. Tässä tutkimuksessa haastateltiin ohjaajia, jotka olivat jo ohjanneet ohjelmaa käytännössä. Heidän näkemyksensä ohjaamisen helppoudesta erosivat vastakoulutettujen näkemyksistä siten, että ohjelman toteuttamisen oli havaittu vaativan paljon ennakkovalmistelua ja materiaaliin paneutumista eikä sitä koettu enää helposti sovellettavaksi.

Tutkijoille tuli yllätyksenä, miten suurena osana omaa ohjaamistaan ohjaajat kokivat opetusmateriaalin. Ohjaajat kertoivat työkirjan tehtävien olevan osittain liian vaikeita oppilaille. Ohjaajan kompetenssia tutkittaessa voidaan pohtia, millaisessa roolissa oppikirja on. Määrääkö se ohjelman toteutuksen vai toimiiko se vain ohjaamisen tukena? On myös syytä pohtia, voiko sosioemotionaalisia asioita opettaa vain kirjaa seuraten ilman asioiden yhteistä käsittelyä keskustellen tai toiminnallisten harjoitusten kautta. Ohjelman vaikuttavuustutkimuksien perusteella (esim. Pennanen & Joronen 2007, Barrett et al 2006, Berstein et al 2005) Friends on vähentänyt lasten ahdistus- ja masennusoireita. Näin ollen voisi olettaa, että opetusmateriaalin seuraaminen olisi edellytys vastaavanlaisille tuloksille. Voisi ajatella, että pelkästään itsenäistä työskentelyä vaativat tehtävät eivät tukisi riittävästi ohjelman tavoitteiden saavuttamista. Ohjelman toiminnan pitäisi perustua

kokemukselliseen ja vertaisoppimiseen, jolloin oppimisessa ikätovereilla ja yhdessätekemisellä on tärkeä merkitys (Barrett 2004, 7–8). Ohjaajan ei tarvitse noudattaa yksityiskohtaisesti työkirjaa, vaan tehtäviä voi soveltaa omalle ryhmälle sopivaksi.

Ohjaajat refleктоivat myös omaa ennaltavalmistautumistaan oppituntien ohjaamiseen. Joidenkin ohjaajien käsitykset ohjelman tavoitteista olivat muuttuneet työkirjaa seurattaessa. Tämä on saattanut johtaa siihen, että ohjelman tavoitteiden toteutuminen on kärsinyt, kun ohjelmaa on ohjattu valmistautumatta tunteihin etukäteen. Monipuolisten tehtävien ja työskentelytapojen voisi olettaa edistävän asioiden syvällistä omaksumista. Konkreettiset ongelmanratkaisuharjoitukset tukevat tietojen ja taitojen yhdistymistä sekä oppilaiden metakognitioiden kehittymistä. Ohjaajan valikoidessa Friends-oppimateriaalia, hänen tulisi kiinnittää huomiota tällaisiin seikkoihin. Kiinnostavaa olisi tietää, mikä on merkitsevintä ohjelman onnistuneen läpiviennin ja hyvien tuloksien kannalta. Perustuuko se erityisesti oppikirjan toimivuuteen, ohjaajan kompetenssiin vai oppijoiden vastaanottokykyyn? Onko ohjaajan kompetenssin jollakin osa-alueella suurempi painoarvo kuin toisella?

Tämän tutkimuksen laadullisen aineiston analyysin luotettavuutta lisää kahden tutkijan erilliset ja yhdistetyt analyysit. Kuitenkaan kahden tutkijan analyysi ei ehkä ole yleistettävissä, vaikkakin tulokset saivat tukea aiemmista tutkimuksista. Tutkimukseen osallistuneet ohjaajat ovat mahdollisesti aktiivisimpia ja innostuneimpia ohjaustyöstään, ja siksi myös järjestäneet aikaa haastatteluun vastaamiseen. Tämä on voinut suunnata tutkimustuloksia. Lisäksi tutkimusjoukkoa voisi jatkossa suurentaa, jotta tuloksista saataisiin yleistettävämmät. Varsinaisten Friends-oppituntien havainnoiminen ei ohjelman luottamuksellisten aiheiden vuoksi ollut mahdollista, joten ohjaajan kompetenssia päädyttiin tutkimaan ohjaajien itsearviointien avulla. Teemahaastattelujen aikana ohjaajat refleктоivat omaa ohjaamistaan, jolloin tutkijoille välittynyt kuva heidän kompetenssistaan perustuu ohjaajan omaan

käsitykseen eikä näin ollen välttämättä ole objektiivinen. Myös tutkijat ovat voineet tiedostamattaan suunnata haastateltavien vastaamista huolellisesta valmistautumisestaan huolimatta.

Tutkimuksen tuloksia voisi mahdollisesti hyödyntää ohjaajakoulutuksen ja tätä kautta ohjaajan kompetenssin kehittämistyössä. Jatkotutkimuksissa voisi selvittää ohjaajan kompetenssin merkitystä ohjelman toteutuksessa sekä tähän liittyen ohjaajan valintoja oppikirjan käytöstä. Mikä merkitys kokemuksellisella vertaisoppimisella on ohjelman onnistumisen kannalta? Jos ohjaaja päättää jättää kaikki ryhmä- ja paritehtävät läpikäymättä ryhmän kanssa, vaikuttaako se ohjelman tuloksiin? Jatkotutkimuksissa voitaisiin siis keskittyä tarkemmin ohjaajan persoonalliseen identiteettiin ja tutkia kompetenssin yhteyttä ohjelman vaikuttavuuteen.

Ohjaajat pitivät sosioemotionaalisten taitojen opettamista tärkeänä, koska niiden oppimisen uskottiin olevan yhteydessä lapsen tulevan elämän valintoihin ja menestymiseen. Kaikkia näitä taitoja lapset tulevat tarvitsemaan kyetäkseen toimimaan kouluyhteisössä, sekä onnistuakseen myöhemmän elämän ammatillisessa vuorovaikutuksessa ja myönteisten ihmissuhteiden luomisessa. (Elias et al 2000.) Jatkotutkimukset tästä aiheesta ovat näin ollen perusteltuja, koska ei ole samantekevää, miten tunnetaito-ohjelmaa ohjataan. Ohjaajan kompetenssilla on suuri merkitys ohjelman toteuttamisessa ja tätä kautta myös sille, miten oppilaat sisäistävät tunnetaidot osaksi omaa ajattelua ja toimintaansa.

Lähteet

Aseman lapset 2008. Friends - mielen hyvinvointia edistävä ohjelma koululaisille. Luettu 12.12.2009.

<http://www.asemanlapset.fi/articles/311/>

Barrett, P. 2004a. Friends: Ryhmänohjaajan opas lasten kanssa työskentelyyn. Suom. Ahlgrén, I., Ahti, I. Aseman Lapset. Helsinki: Wiresidos.

Barrett, P. 2004b. Friends: Työkirja lapsille. Suom. Ahti, I. Aseman Lapset. Helsinki: Wiresidos.

Barrett, P. 2009a. Lasten Friends-ohjelman ohjaajakoulutus. Suom. Aseman lapset. Julkaisematon.

Barrett, P. 2009b. Friends-ohjelman perehdytyspäivä. Suom. Aseman lapset. Julkaisematon.

Barrett, P.M., Farrell, L.J., Ollendick, T., H. & Dadds, M. 2006. Long-term outcomes of an australian universal prevention trial of anxiety and depression symptoms in children and youth: An evaluation of the friends program. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology* 35(3) 403–411.

Bennett-Levy, J. 2006. Therapist skills: A cognitive model of their acquisition and refinement. *Cognitive Behavioural and Cognitive Psychotherapy* 34, 57–78.

Bennett-Levy, J., Lee, N., Travers, K., Pohlman, S. & Hamernik, E. 2003. Cognitive therapy from the inside: Enhancing therapist skills through practising what we preach. *Behavioural and Cognitive Psychotherapy* 31, 143–158.

Bernstein, G.A., Layne, A.E., Egan, E.A., & Tennison, D.M. 2005. School-based interventions for anxious children. *Journal of American Academy of Child and Adolescent Psychiatry* 44(11) 1118–1127.

Boyatzis, R. E., Goleman, D. & Rhee, K. 2000. Clustering competence in emotional intelligence: Insights from the emotional competence inventory (ECI). *Teoksessa: Handbook of emotional intelligence*. San Francisco: Jossey-Bass.

Dadds, M.R., Holland, D.E., Laurens, K.R., Mullins, M., Barrett, P.M. & Spence, S.H. 1999. Early intervention and prevention of anxiety disorders in children: Results at 2-year follow-up. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 67(1) 145–150.

Elias, M. J., Bruene-Butler, L., Blum, L. & Schuyler, T. 2000. Voices from the field: identifying and overcoming roadblocks to carrying out programs in social and emotional learning/emotional intelligence. *Journal of Educational and Psychological Consultation* 11(2) 253–272.

Essau, C. A., Conradt, J. & Ederer, E. M. 2004. Versicherungsmedizin. Anxiety Prevention Among Schoolchildren 56(3) 123–130.

Gerkman, M. & Sykkö, P. 2010. Kyllä se siitä! Tulevat luokanopettajat hyödyntävät Friends-oppeja nyt ja tulevaisuudessa. Aseman lapset 1, 20–23.

Goleman, D. 1997. Tunneäly. Lahjakkuuden koko kuva. Suom. Kankaanpää, J. Helsinki: Otava.

Goleman, D. 2006. The socially intelligent leader. Educational Leadership 64(1) 76–81.

Heikkinen, H. L. T. 2002. Opettajuus narratiivisena identiteettinä. Teoksessa: Oppiminen ja asiantuntijuus. Työelämän ja koulutuksen näkökulmia. Toim. Eteläpelto, A. & Tynjälä, P. Helsinki: WSOY.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2001. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Honkanen, M., Moilanen, I., Taanila, A., Hurtig, T. Koivumaa-Honkanen, H. 2010. Luokanopettaja lapsen mielenterveyden edistäjänä ja ennustajana. Duodecim 126, 277–282.

Isokorpi, T. 2004. Tunneoppia. Parempaan vuorovaikutukseen. Jyväskylä: PS – kustannus.

Juutilainen, M. 2009. Kiintymystä ja merkitysten antoa luokkahuoneessa: Pedagoginen suhde lapsen sielunelämän rakentumisessa. Teoksessa: Freudin jalanjäljillä. Toim. Juutilainen, M. & Takalo, A. Helsinki: Nord Print.

Kerola, K., Kujanpää, S. & Kallio, A. 2008. Tunteesta tunteeseen – ihmismielen tarinat kuvin ja sanoin. Tunnetaitojen oppimateriaali kasvatukseen ja erityiskasvatukseen ohjaajan opas harjoituskirjaan. Luettu 18.3.2010 <http://www.edu.fi/SubPage.asp?path=498,527,6980,20201,80355,80406>

Korkeakoski, E. 2004. Opettaja oman työnsä arvioijana. Teoksessa: Opetuksen tutkimuksen monet menetelmät. Toim. Kansanen, P. & Uusikylä, K. Juva: WS Bookwell.

Laes, T. 2001. Psykologi opettajana – psykologin näkökulmaa oppimiseen ja opettamiseen. Teoksessa: Opettaja oppimassa. Tutkimustietoa opettajuudesta, oppimisesta ja opetuksesta. Toim. Anttila, M., Laes, T., & Suomala, J. Turku: Painosalama.

Laes, T. 2001. Opettaminen – viestintää ja kommunikaatiota. Teoksessa: Opettaja oppimassa. Tutkimustietoa opettajuudesta, oppimisesta ja opetuksesta. Toim. Anttila, M., Laes, T., & Suomala, J. Turku: Painosalama.

- Luukkainen, O. 2005. Opettajan matkakirja tulevaan. Juva: WS Bookwell.
- Muris, P. & Mayer, B. 2000. Vroegtijdige behandeling van angststoornissen bij kinderen. Early treatment of anxiety disorders in children. *Gedrag & Gezondheid: Tijdschrift voor Psychologie & Gezondheid* 28(4) 235–242.
- Niemi, P. M. & Tiuraniemi, J. 2010. Cognitive therapy trainees' self-reflections on their professional learning. *Behavioural and Cognitive Psychotherapy* 38, 255–274.
- Nikkanen, L. & Syrjälä, T. 2006. Tunteet luokanopettajan työssä. Turun yliopisto. Turun opettajankoulutuslaitos. Pro gradu-tutkielma.
- Paige, R., Rees, N. S., Petrilli, M. J. & Gore, P. 2004. Innovations in education: Innovative pathways to school leadership. U.S. Department of Education. Office of Innovation and Improvement. Washington, D.C.
- Pennanen, M. & Joronen, K. 2007. Koulupohjaisen syrjäytymiskehityksen ehkäisy (SYKE) – pilottihankkeen loppuraportti. Kansanterveyslaitoksen julkaisuja 23/2007.
- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. Opetushallitus. Vammala: Vammalan Kirjapaino.
- Ruohotie, P. & Grimmet, P. 1996. Professional growth and development. Direction, delivery and dilemmas. Saarijärvi: Saarijärven Offset.
- Safran, J.D. & Muran, J.C. 2003. Negotiating the therapeutic alliance: A relational treatment guide. New York: Guilford.
- Salmivalli, C. 2005. Kaverien kanssa. Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Kerava: Otava.
- Salonen, P. Vauras, M. & Efklides, A. 2005. Social interaction – What can it tell us about metacognition and coregulation in learning? *European Psychologist* 10(3) 199–208.
- Shortt, A.L., Barrett, P.M., Fox, T.L. 2001. Evaluating the Friends program: A cognitive-behavioral group treatment for anxious children and their parents. *Journal of Clinical Child Psychology* 30, 525–535.
- Stallard, P., Simpson, N., Anderson, S., Hibbert, S. & Osborn, C. 2007. The Friends emotional health programme: Initial findings from a school-based project. *Child and Adolescent Mental Health* 12(1) 32–37.
- Tiuraniemi, J. 2005. Vuorovaikutusilmiöt työnohjauksessa. *Aikuiskasvatus* 25(2) 110–120.

Tiuraniemi, J. 2009. Kognitiivisen psykoterapiakoulutuksen kehittämisestä. *Kognitiivisen psykoterapian tieteellinen verkkolehti* 6(2) 113–114.

Tynjälä, P. 2006. Opettajan asiantuntijuus ja työkuulttuurit. Teoksessa: *Opettajan työ ja oppiminen*. Toim. Nummenmaa, A. R. & Välijärvi, J. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Uusikylä, K. 2006. *Hyvä, paha opettaja*. Jyväskylä: Gummerus.

Vogt, F. & Rogalla, M. 2009. Developing adaptive teaching competency through coaching. *Teaching and Teacher Education* 25(8) 1051–1060.

Zwart, R. C., Wubbels, T., Bolhuis, S. & Bergen, C. M. 2008. Teacher learning through reciprocal peer coaching: An analysis of activity sequences. *Teaching and Teacher Education* 24 982–1002.

Liitteet

Liite 1

Hei Friends-ohjaaja,

Saimme yhteystietosi Friends-kouluttaja (...). Toivomme, että Sinulla olisi aikaa osallistua haastattelututkimukseemme. Kyseessä on pro gradu-tutkielma, jossa kerätään tietoa Friends-ohjaustyötä helpottavista asioista sekä sen haasteista. Lisäksi tarkastellaan oppimateriaalia ja ohjaajakoulutusta ohjaajien näkökulmasta. Friends-ohjelman kehittäjille toimitetaan tulokset tästä tutkimuksesta ja siitä toivotaan olevan hyötyä tulevissa Friends-koulutuksissa.

Haastattelu on täysin luottamuksellinen eli kaikkien haastateltavien nimet muutetaan tutkimusraporttiin ja vastauksiasi käsittelevät vain me kaksi tutkijaa. Julkaistavasta tutkimuksesta haastateltavia ei pystytä tunnistamaan.

Haastattelu vie ajastasi noin 1-1,5h, mutta se auttaa meitä merkittävästi. Pyydämme Sinua ilmoittamaan haastattelulle sopivan ajankohdan viikoilta 9, 10 tai 11, niin tulemme tekemään haastattelun vaikka omalle työpaikallasi.

Sinun kokemuksesi ja näkemyksesi Friends-ohjaajan työstä ovat tärkeitä!

Arvokkaasta avustasi kiittäen,
Marjo Koivula (mhkoiv@utu.fi) (puhelinnumero)
Johanna Tiiri (jmtiir@utu.fi)
Turun yliopisto
Opettajankoulutuslaitos, Turun yksikkö